מדרש · אגדה · מדרש לקח טוב

מדרש לקח טוב על שיר השירים

רבנו טוביה ב"ר אליעזר

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מדרש לקח טוב על שיר השירים

רבנו טוביה ב"ר אליעזר

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מדרש-לקח-טוב-על-שיר-השירים/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

הקדמה 5
פרק א 7
פסוק א 7
פסוק ב 8
פסוק ג 9
פסוק ד 11
פסוק ה 12
פסוק ו 13
פסוק ז 15
פסוק ח 15
פסוק ט 16
פסוק י 17
פסוק יא 17
פסוק יב 18
פסוק יג 18
פסוק יד 18
פסוק טו 19
פסוק טז 19
פסוק יז 20
פרק ב 20
פסוק א 20
פסוק ב 20
פסוק ג 21
פסוק ד 21
פסוק ה 21
פסוק ו 22
פסוק ז 23
פסוק ח 23
פסוק ט 24
פסוק י 24
פסוק יא 24
פסוק יב 24
פסוק יג 25
פסוק יד 25
פסוק טו 26
פסוק טז 27
פסוק יז 28
פרק ג 28
פסוק א 28
פסוק ב 29
פסוק ג 29
פסוק ד 29
פסוק ה 29
פסוק ו 30
פסוק ז 30
פסוק ח 30
פסוק ט 31
פסוק י 31
פסוק יא 31
פרק ד 32
פסוק א 32
פסוק ב 32
פסוק ג 32
פסוק ד 33
פסוק ה 33
פסוק ו 34
פסוק ז 34
פסוק ח 34
פסוק ט 35
פסוק י 35
פסוק יא 35
פסוק יב 36

פסוק יג 36
פסוק יד 37
פסוק טו 37
פסוק טז 37
פרק ה 37
פסוק א 37
פסוק ב 38
פסוק ג 39
פסוק ד 39
פסוק ה 39
פסוק ו 40
פסוק ז 40
פסוק ח 40
פסוק ט 41
פסוק י 41
פסוק יא 42
פסוק יב 43
פסוק יג 43
פסוק יד 43
פסוק טו 44
פסוק טז 44
פרק ו 44
פסוק א 44
פסוק ב 45
פסוק ג 45
פסוק ד 45
פסוק ה 45
פסוק ו 46
פסוק ז 46
פסוק ח 46
פסוק ט 47
פסוק י 48
פסוק יא 48
פסוק יב 49
פרק ז 49
פסוק א 49
פסוק ב 50
פסוק ג 50
פסוק ד 50
פסוק ה 51
פסוק ו 51
פסוק ז 52
פסוק ח 52
פסוק ט 52
פסוק י 52
פסוק יא 52
פסוק יב 53
פסוק יג 53
פסוק יד 53
פרק ח 53
פסוק א 53
פסוק ב 54
פסוק ג 54
פסוק ד 54
פסוק ה 55
פסוק ו 55
פסוק ז 55
פסוק ח 56
פסוק ט 56
פסוק י 56
פסוק יא 57
פסוק יב 57
פסוק יג 57
פסוק יד 57

הקדמה

כתי' וחכך ביין הטוב הולך לדודי למישרים דובב שפתי ישנים. אמ' טוביהו בר אליעזר מה ראה שלמה בן דוד מלך ישראל לדבר בשיר השירים טוב עם יין בג' פסוקים הללו הראשון כי טובים דודיך מיין. והשני מה טובו דודיך מיין. והשלישי וחכך כיין הטוב. ואע"פ שגיות היין כתוב בתורה בנביאים ובכתובים בתורה בענין שנ' וישת מן היין וישכר ויתגל בנביאים כתו' הוי גבורים לשתות יין ובכתובים נאמר למאחרים על היין ולבאים לחקור ממסך. מצאנו גם שבחו של יין בתורה בנביאים ובכתובים. בתורה זכה להתנסך על גבי המזבח שנ' ויין לנסך רביעית ההין. ועוד לענין כרם רבעי שנ' יהיה כל פריו קדש הלולים לי"י. ובנביאים כתו' המשמח אלהים ואנשים. ואו' ותירוש ינובב בתולות. ובכתובים כתו' ויין ישמח לבב אנוש. ואו' שתיתי ייני עם חלבי אכלו רעים. ואו' ושתה בלב טוב יינך. מלמד שלא נאמרו מקראות הללו אלא לידרש כדי ליתן שכר טוב לדורשיהם. וג' פסוקים אלו שאמ' שלמה בשיר השירים טוב עם יין כנגד שלשה שנקראו טוב ונקראו בע' שמות שמו של מלך מלכי המלכים הקב"ה והתורה וישראל והקב"ה נקרא טוב שנ' כי לעולם חסדו. ואו' כי אתה י"י טוב וסלח ונקרא בע' שמות של שבח וכנגדן אמ' שלמה בחכמתו כי טובים דודיך מיין. יין עולה ע' אל. אלהים. אחד. י"י. אדון. אדיר. אהיה. אמיץ. אמת. ארך אפים. אחרון. שאין מוסר מלכותו לאחר. אמונה. אשכול הכופר. ברוך. בורא. גדול. גואל. גבור. דגול. היודע. ועד. זוכר. חי. חסיד. חנון. חוקר. חכם. טוב. טהור עינים. ישר. יושב בסתר. כבוד. מלך. מסתתר. נורא. נשגב. נצח. נוצר חסד. נושא עון. נושא פשע. נושא חטאה. נוקם. נוטר. סלה ויושב קדם סלה. סלח. עליון עפר. עזוז. פודה. צור. צדיק. צבי. צבאות. קדוש. קנוא. קרוב. רחום. רם. ראשון. שלא קבל מלכותו מאחר. רב חסד. שומר. שופט. שלטון. שדי. שוכן אד. תמים. תקיף. הרי כאן ע' שמות לגבורה וישראל נקראו בע' שמות של חבה. אשת נעורים. אילי הצדק. אלופים. אחים. אהובים. אום. אם. אפרים. אישים. אדירים. אצילים. אגוז. אגודה. איומה. בנים. בני אל חי. בכור. בחירים. בת. ברה. בעולה. גוי גדול. גן נעול. גל (גרן?) נעול. גפן. העמוסים. וגשומים. זרע קדש. חכמים. טובים. יקרים. יחידים. ישראל. ישורון. יעקב. יהודים. יוסף. ילד. ידידים. כלה. כנה. כרם. כהנים. משרתים. מלכים. מעיין חתום. נחלה. נדיבים. נאוה. נער. נטע. סגולה. עליונים. ענוים. עדה. עם עבדים. עברים. עמים. פדויים. פדיום. צאן. צדיקים. קדושים. קנויים. רבים. שבטי יה. תמימים. ונתן להם הקב"ה התורה שנקראת בע' שמות. אמת אור. אורח חיים. אילת אהבים. אמרי נועם. אמון. בר. ברית. בינה. גבורה. דבש. דעת. דת. הליכות עולם. זהב.

זקוקה. חכמה. חק. חלב. חיים. טהרה. טוב. יקרה. יין. יופי. יעלת חן. ירושה. ישרה. יראה. כבוד. כסף. לקח טוב. לוית חן. לחם. מתוקה. מועצות מים. משיבת נפש. מליצה. מאירת עינים. משמחי לב. משפט. משרים. מזימה. מחכימת פתי. מצוה. נופת. נחמדים. נעימים. נגידים. סוד. ערמה. עדות. ענקים. עושר. פקודים. פז. פנינים. פאר. צדק. קנין. ראשית. שמן. שלישים. תמימה. תחבולות. תושיה. תורה. תעודה. כנגד ע' שמות של גבורה. אמ' כי טובים דודיך מיין. כלומ' כי טובים חסדיך עלינו מיין מפני שכשמך כן תהלתך. וכנגד ע' שמות של ישראל אמ' מה טובו דודיך מיין. מפני חבתך נקראת בע' שמות. וכנגד ע' שמות של תורה אמ' וחכך ביין הטוב שהתורה מתוקה מדבש ונופת צופים בזמן שנדרשות על הסדר. הולך לדודי למשרים. אלו הצדיקים שהולכים לבית עולמים ונשמתם לבוראם על מעשיהם המישרים והם בוטחים ששכרם מתוקן להם שנ' והלך לפניו צדקך כבוד יי' יאספך. ואמ' כי כבר רצה האלהים את מעשיך. דובב שפתי ישנים בזמן שאו' טעמי תורה שפתותיהם דובבות בקבר. הוא שאמ' דוד מלך ישראל אגורה באוהלך עולמים. איפשר לו לאדם לגור בשני עולמות אלא כך אמ' דוד רבונו של עולם וכדנה ישראל מומרין שירי תהילים כאלו חי אני לעולמים. וקם שלמה בנו תחתיו ואמ' ג' ספרים ברוח הקדש משלי וישר השירים וקהלת. רז"ל אמרו ג' ספרים הללו לעת זקנותו אמרן כנגד ג' ימים שנשתמש בה העולם לאור שכינה עד שלא נבראו המאורות. וכנגד אלו הג' ספרים זכה לשלש מעלות שלא זכה בהן אחד זולתו. א' ויתן שלמה את הכסף בירושלים כאבנים. וכתו' אין כסף נחשב בימי שלמה למאומה. ב' ותרב חכמת שלמה מחכמת כל בני קדם. ג' וישב שלמה על כסא י"י למלך. ומפני מה זכה לאלו במדרגות על ששאל לו החכמה שנ' ונתת לעבדך לב שומע. משלו רז"ל משל למה הדבר דומה לדסא שאמ' לו המלך שאל מה אתן לך. והיה האיש פקח ונבון. אמ' אם אני שואל כסף וזהב הוא נותן לי לא אשאל ממנו כי אם בתו שמתוך שהוא נותן לי בתו כל הטובות שבבית גנזיו הוא נותן לי. כך לא בקש שלמה אלא חכמה ומתוך שנתן לו החכמה זכה בה לכל טוב שבעולם. לכך הוא או' קנה חכמה קנה בינה ראשית חכמה קנה היא חכמת התורה והחכם בתורה אין חכמתו נכרת אלא כפיהו. וכן דרש ר' תנחומא ב"ר אבא לב חכם ישכיל פיהו. חכם שנכנס לעיר מי מודיע חכמתו פיהו. משל לחבית סתומה ואין אדם יודע מה בתוכה כיון שנפתחה הכל יודעין מה בתוכה. כך שלמה אעפ"י שנא' בו ויחכם מכל האדם לא היינו יודעין מה היא חכמתו עד ששרתה עליו רוח הקדש ופתח פיהו ועל שפתיו יוסיף לקח. שהוסיף על לקחה של תורה ג' ספרים משלי ושיר השירים וקהלת. דוד אביו אמר כאשר יאמר משל הקדמוני ושלמה אמ' משלי. דוד אמ' מזמור

שיר. ושלמה אמר שיר השירים. דוד אמ' אך הבל בני אדם. ושלמה אמ' הבל הבלים. דוד מלך מ' שנה. ושלמה מלך מ' שנה. לכך נאמ' תחת אבותיך יהיו בניך.

פרק א

פסוק א

שיר השרים. למה נאמ' בלשון רבים לפי שהוא מכליל בו שירים הרבה הראשונים והאחרונים שהרי בשירת הים כתו' שבחו של הקב"ה כענין מי כמוך באלים י"י. וכן אתה מוצא בשירת דבורה וברק שנ' אנכי ליהו"ה אנכי אשירה. ובשירת ישעיה הנביא אתה מוצא שבחו של הקב"ה ושבחו של ישראל שנ' הנך יפה דודי אף נעים. הנך יפה רעייתי. כשושנה בין החוחים כן רעייתי. כתפוח בעצי היער כן דודי. ד"א שיר השירים. למה נאמר בלשון רבים לפי שכל השירות אתה מוצא דבריהם על ענין אחד וכאן מכליל עברות ועומדות ואותיות עוברות שמדבר על יציאת מצרים כענין שנ' לסוסתי ברכבי פרעה. וגם על מתן תצורה כענין שנ' ישקני מנשיקות פיהו כי טובים דודיך מיין. ואומ' כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית זאת עומדת כענין שנ' אני ישנה ואמ' שובי שובי השולמית והוא על ענין הגלות ואותיות כענין שנ' ברח דודי ודמה לך לצבי או לעופר האילים והוא זמן הגאולה לכך נאמ' שיר השירים. שיר חד מיעוט שנים. הרי כאן שלשה לפי שנ' שיר המעלות לשלמה. וכתו' מזמור שיר חנוכת הבית לדוד. יודיענו ששלמה חנך את בית המקדש אלא שנקרא על שם דוד אביו על שייסדו ונאמ' שיר השירים כאן המעולה מכל השירים לפי שיש בו טעמי תורה ושבח לאל הקב"ה ושבח של ישראל וקבוץ הגלות. אבא מרי ז"ל דרש שיר השירים שיר היוצא מה' חומשי תורה וכך הוא או' וידבר שלשת אלפים משל. ויהי שירו חמשה ואלף. חמשה שהוציאו מח' חומשי תורה ואלף שאלפו את ישראל.

אשר לשלמה. למי שעשאו מי שהשלום שלו הרי כתו' דברי קהלת בן דוד מלך בירושלים וכתו' משלי שלמה בן דוד מלך ישראל. וכאן לא נזכר שם אביו אלא מלך ישראל מכאן ארז"ל כל שלמה שבכאן בשיר השירים קדש הוא חוץ מזה. הנה מטתו של שלמה בא וראה על שבחר לו שלמה החכמה שרת עליו רוח הקדש. מכאן אמ"ר פינחס בן יאיר תורה מביאה לידי מעשים טובים וכן הוא או' ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם. מעשים טובים מביאין לידי זהירות שנ' צדקת י"י ומשפטיו עם ישראל. זהירות מביאה לידי זריזות כענין שנ' ועוד לימד דעת את העם ואיזן וחיקר תיקן משלים הרבה. זריזות מביאה לידי נקיות שנ' וכלה מכפר את הקדש. זריזות כהן גדול היתה מביאתו לידי הקדש.

ומתוך הנקיות היה מופרש מכל טומאה שנ' ולהבדיל בין הקדש ובין החול. פרישות מביאתו לידי טהרה שנא' וכפר עליו הכהן וטהר. טהרה מביאה לידי קדושה שנ' וטהרו וקדשו. קדושה מביאה לידי ענוה שנ' שוכן עד וקדוש שמו ואת דכא ושפל רוח ענוה מביאה לידי יראת חטא שנא' עקב ענוה יראת י"י. יראת חטא מביאה לידי חסידות שנ' וחסד י"י מעולם ועד עולם על יריאיו. חסידות מביאה לידי רוח הקדש שנ' אז דברת בחזון לחסידיך רוח הקדש מביאה לתחיית המתים שנ' ונתתי בכם רוח וחייתם. ללמדך זכותה של תורה שמזכה את עמליה לכמה מעלות טובות.

פסוק ב

ישקני מנשיקות פיהו. יש בפסוק הזה זכירת מתן תורה. יום שדבר הקב"ה עם אבותינו בחורב כענין שנ' מן השמים השמיעך את קולו. ואו' הנה אנכי בא אליך בעב הענן. ואו' קול דברים אתם שומעים. והוציאו בלשון בקשה שכנסת ישראל מבקשת רחמים ואומ' ישקני מנשיקות פיהו על שראה שלמה ארך הגלות וראה שישראל ישבו ימים בלא נביא ובלא כהן מורה ובלא תורה שהתורה נתחלקה לכמה פנים מפני חסרון החכמה שנעדרה מבני אדם וישראל מבקשים רחמים ואו' רבונו של עולם כמה שהוצאת את אבותינו ממצרים ונתת להם התורה וקרבתנו לעבודתיך כן עוד יהי רצון שישקני הקב"ה מנשיקות פיהו. מלשון נשקו בר. והוא נשיקות התורה שיגלה הקב"ה משיחו וישלח את אליהו להיות מורה צדק וישיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם. ולשון מלשון משמע לשון נשיקה ממש. ומרוב אהבת הקב"ה לישראל זכר בנשיקה הזו פיהו לפי שדרך מלכי מזרח מלכי דרום להיות נושקים על היד אבל כאן מנשיקות פיהו. ופירושו על התורה שלמדני דעת שנ' ונתתי את תורתי בקרבם ועל לבם אכתבנה. ואו' כי כלם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם. ואו' ועשיתי את אשר בחקי תלכו ואת משפטי תשמרו ועשיתם. וגם משמע ישקני לשון זי"ן שהתורה נמשלת ככלי זי"ן כענין שנ' רוממות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם. זו התורה שמזכה את האדם בעולם הזה ובעולם הבא. אבא מרי ז"ל פיר' ישקני יטהרני מלשון כמשק גבים. וכן בתלמוד אמרו רז"ל משיקין את המים בכלי אבן לטהרם ופירושו גם על התורה שמטהרת את לומדיה מכל אשמה ועון. ולאחר שאמרו ישראל זה לזה ישקני מנשיקת פיהו בדרך שעשה לאבותינו במצרים חוזרין ואו' כלפי שכינה כי טובים דודיך מיין.

טובים. הם הטובות שגמלת לאבותינו מימי קדם כענין שנ' והיה הטוב ההוא אשר ייטיב י"י אתנו והיטבנו לך. כך תיטיב אותנו באחרית הימים כענין שנ' והיטיבך והרבך מאבותיך. מיין. מכחך הגדול שנקראת בע' שמות של גבורה ושל שבח. ד"א מיין. מחמת

התורה שנתתה לנו שהתורה נמשלה כיין שנ' ושתו ביין מסכתי. כשם שהיין משמח את הלב שנ' ויין ישמח לבב אנוש. כך דברי תורה משמחין לבו של אדם שנ' פקודי י"י ישרים משמחי לב. ביין כתי' ויין למרי נפש ובתורה כתי' תנחומיך ישעשעו נפשי. וכשם שהיין הטוב כל זמן שמתיישן מתעלה. אף דברי תורה כל זמן שמתישנין בגוף משתבחין. ומה היין אינו משתמר לא בכי זהב ולא בכלי כסף אלא בפחות שבכלים ככלי יוצר ובכלי עץ כך אין התורה מצויה לא בגסי רוח ולא ברחבי לב. אלא בנמוכי הדעת. וכן הוא או' ושפל רוח יתמוך כבוד. ואין הכבוד אלא התורה שנ' כבוד חכמים ינחלו ותמימים ינחלו טוב. וכשם שהיין ניכר מי ששתהו כן החכם ניכר בחכמתו. ד"א כי טובים דודיך מיין. או' ישראל לפני הקב"ה רבונו של עולם טובים לנו דודיך וקרבתך יותר ממה שאנן נתונים בין האומות שאני להם למשל כענין שנ' ישיחו בי יושבי שער ונגינות שותי שכר. ד"א מיין מע' אומות שמושלים בישראל. ד"א. כי טובים דודיך מיין. עריבין לנו דברי תורתך ולא להיות כגויי הארצות שמתקבצין אל בתי משתאות ושותין יין ואין מספרים שבחך אבל אנחנו בשמך מזיכירים בכל מקום.

פסוק ג

לריח שמניך טובים. זה ריח שמנו של צדיקים שבכל דור ודור שהרי הצדיק שקנה לו שם טוב נמשל כשמן הטוב שנ' טוב שם משמן טוב. ואו' בכל עת יהיו בגדיך לבנים ושמן על ראש אל יחסר. ולמה נמשלו הצדיקים לשמן לומ' לך מה השמן מר מתחלתו וסופו מתמתק. כך הצדיקים מתייסרין תחלה וסופן מתגדלין כענין שנ' עוד ינובין בשיבה דשנים ורעננים יהיו. ואו' והיה ראשיתך מצער ואחריתך ישגא מאוד. ומה השמן צף על כל המשקים. אף הצדיקים עליונין על כל בני אדם ומה השמן רפואה לאדם ומצהיל פנים. אף מעשה הצדיקים רפואה ומצהיל פניהם שנ' רפאות תהי לשרך. ואו' חכמת אדם תאיר פניו. לפיכך כנסת ישראל אומ' לפני הקב"ה רבונו של עולם זכור לנו את ריח הצדיקים שעמדו בכל דור ודור ואל תגשנו ביד האמות.

שמן תורק שמך. אבא מרי ז"ל פירש הוא שם שמן שריחו טוב למאור לפי שלא נאמ' שמך יורק ששמן לשון זכר. וגם השם לשון זכר. לכך נאמ' כי תורק הוא שם השמן. ד"א שמן תורק שמך תי"ו במקום יו"ד לפי שאותיות איתי"ן מתחלפות. ופירושו של פסוק כשם שהשמן הטוב המריקין אותו מכלי אל כלי וריחו נודף כך יצא שם הצדיקים. במקום שנשחטו על קדושת השם כגון רשב"ג נשיא ישראל ור' ישמעאל בן אלישע כהן גדול בן כהן גדול שבא הקוסנטור בימי מלכות הרשעה ומצאם יושבין בעזרה נושאין ונותנין בהלכות הפסח נטלם והביאם לפני המלך. בא להורג את רשב"ג אמ' לו ישמעאל

בחייך התחל בי ולא אראה במיתת חבירי שאני כהן גדול בן כהן גדול. בא להורג את ר' ישמעאל אמ' לו רשב"ג התחל בי שאני נשיא בן נשיא מיד התיי ראשו של רשב"ג בסייף. ביקש להרוג את ר' ישמעאל ובקשה בת מלך להפשיט את עורו שהיה נאה כיוסף הצדיק והפשיטו את פניו מזקנו עד מקום תפילין וקבלו עליהם את הדין ומתו על קדושת שמך וכן חוצפית התורגמן שהיה ר' עקיבא קורא אותו יפיפית מבני אדם הוצק חן בשפתותיך שהיה יודע בע' לשונות ותפשוהו והרגוהו. וכן ר' יהודה הנחתום שלא הלך לעולם ד' אמות בלא תורה. ולמה נקרא שמו יהודה הנחתום שהיה מוציא דברי תורה עריבים כלחם חמודות. ומצאוהו בורח והרגוהו. וכן ר' יהודה בן בבא שמצאוהו יושב וסומך זקנים בין אושא לשפרעם ונעצו בו ג' מאות לונכיות של ברזל עד שנעשה עצמו ככברה. וכן בן עזאי חתנו של ר' עקיבא שמתוך חיבתו בתורה הניח את אשתו מצאוהו בבית המדרש והרגוהו. וכן ר' עקיבא היו עושין קולמוסים של קנין ונותנין בין צפרניו לתוך כ' שנה הוציאונו מבית האסורין והרגוהו. והוא היה קורא קרית שמע של שחרית ויצאה נשמתו באחד. וכן ר' חנניה בן תרדיון פעם אחת גזרה מלכות הרשעה שלא לעסוק בתורה ומצאוהו יושב ודורש וספר תורה מונח לו בחיקו כרכוהו בספר והקיפוהו חבילי זמורות ושרפוהו. וכן ר' טרפון שהיה חרד במצות פעם אחת היה רעב בארץ ישראל וקידש ג' מאות נשים כדי להאכילן בתרומה. ומצאוהו בעזרה ועיוורוהו. וכן ר' ישבב שהיה משארית החסידים ונתפש על מטתתו ונהרג.

על כן עלמות אהבוך. על שרואין אומות העולם שנקראו עלמות שנ' ועלמות אין מספר. לפי שרואין ייחודן של צדיקים שנהרגין על קדושת שמך חוזרין על כרחן ונותנין הודייה לשמך הגדול כדרך שנעשה בימינו בקהלות אשכנז בשנת תתנ"ו כשנתנו יד בני שעיר לעלות על ארץ הצבי ושלחו ידיהם בקהלות ונשחטו אל קדושת השם כל אלה וכאלה ראה שלמה ברוח הקדש ודבר עליהם. לריח שמניך טובים שמן תורק שמך. הם הצדיקים שבכל הדורות המיחדים שמך ושמם הולך מסוף העולם ועד סופו כשמן הטוב והוא שאמ' דוד כי עליך הורגנו כל היום נחשבנו כצאן טבחה. ד"א לריח שמניך טובים. ר' חייא בשם ר' אחא דרש שני שמנים הם שמן כהונה ושמן מלכות. ורבנן אמרי לריח שמניך טובים תורה שבכתב ותורה שבעל פה. שמן תורק שמן זו שמנה של תורה שישראל עוסקין בה כענין שנ' בחזקיהו וחובל עול מפני שמן. חובל עולו של סנחריב מפני שמנו של חזקיהו וסיעתו שהיו עוסקין בתורה ובמצות. על כן עלמות אהבוך. אלו גירי הצדק שרואין שמנן של צדקים שמתדבקין בקונם. ובאין ומתגיירין להדבק בשם. ד"א לריח שמניך טובים לפי שידענו הטובות שעשית עם אבותינו מימי קדם על שגלינו

מארצנו לא שכחנוך בין הגוים. שמן תורק שמך. אעפ"י ששמננו הורק לחוצות כשמן שמתרוקן מכלי לכלי ונתרוקננו מכל הטובות שנתת לאבותנו שמך בפינו תמיד כענין שנ' כל זאת באתנו ולא שכחנוך וגו'. אלא ייחודך בקרבנו. על כן עלמות אהבוך. על כן שישראל מיחדים שמך בכל הדורות עלמות אהבוך כל הימים אהבוך כל העלמות שבראת לא שכרנוך בין בארץ בין בחוצה לארץ. שמך בפיהם תמיד. ד"א. עלמות. על מות אהבוך אעפ"י שמתים אינם כופרים בשמך כענין שנ' אם הרגם ודרשוהו ושבו ושחרו אל. ד"א. כמו ועלמות אין מספר. כלומ' אפי' האומות אהבוך ומדבקים בייחודך על שרואין את ישראל מייחדים את שמך. באים גם הם תחת כנפי השכינה.

פסוק ד

משכני אחריך נרוצה. אמ' כנסת ישראל לפני הקב"ה רבונו של עולם משכנו מן הגלות הזה שהגלות הזה נמשל לבור. כענין שתני בבור תחתיות במחשכים במצולות. ואו' ויעלני מבור שאון וגו'. וכל מי שהוא בבור צריך משיכה לעלותו כענין שנ' וימשכו ויעלו את יוסף מן הבור. וישראל צועקים לפני הקב"ה מתוך הגלות למשכם ולהעלותם.

אחריך נרוצה. לאחר שתעלנו מן הגלות נרוצה אחרי תורתך ואחרי מצותך. ועוד אם אנו מעוטים נהיה רבים שנ' ואמרת בלבבך מי ילד לי את אלה ואני שכולה וגלמודה לכך התחיל בלשון יחיד וחזר ואמ' נרוצה כלשון ארוצה. כמו נעשה אדם. אולי אוכל נכה בו. והוא מאותיות אית"ן המשמשין זה לזה. ד"א משכני אחריך כמו ישראל נושע בי"י תשועת עולמים לא תבושו ולא תכלמו עד עולמי עד. פתח בלשון יחיד וסיים בלשון רבים. שישראל נקרא יחיד ונקרא רבים.

הביאני המלך חדריו. ברוך הוא שהוציאנו ממצרים ומשכנו אצלו כענין שנ' ואהבת עולם אהבתיך על כן משכתיך חסד. וכאן הביאני השם חדריו. בחדרי התורה והמצות. ובחדרי מקדשו. וכשם שהביאני אז חדריו כן עוד תמשיכני ותביאני חדריך. כשם שהבטחתני והביאותים אל הר קדשי ושמחתים בבית תפילתו. וכן דוד אמ' שלח אורך ואמתך המה ינחוני יביאוני אל הר קדשך ואל משכנותיך. ואבואה אל מזבח אלהים אל אל שמחת גילי.

נגילה ונשמחה בך. כענין שנ' אז ימלא שחוק פינו ולשוננו רנה. ואו' אז תשמח בתולה במחול ובחורים וזקנים יחדיו. ואו' שמחני כימות עיניתנו שנות ראינו רעה. בך משלו רז"ל משל למה הדבר דומה לאשה אחת שהלך בעלה ובניה וחתניה למדינת הים. לימים הם חוזרים לבתיהם אמרו לה בא בנייך אמרה לכו בשרו את כלותו ותשמחנה בהם. אמרו לה באו חתניך אמרה לכו בשרו לבנותי ותשמחנה בהן. כיון שאמרו בא בעליך

אמרה זו היא שמחתי. כך בשעה שאמ' הנביא בנותיך על צד תאמנה. היא אומרת ישמח הר ציון. בשעה שאמ' הנביא בניך מרחוק יבאו. היא אומרת תגלנה בנות יהודה. כיון שאו' לה הנה ישעך היא אומרת שוש אשיש בי"י תגל נפשי באלהי. לכך נאמר נגילה ונשמחה בך. מעשה באשה אחת בצידן ששהת עם בעלה י' שנים ולא ילדה. בקש לגרשה. באו אצל ר' שמעון בן יוחאי חייבם כשם שלא נזדווגתם אלא מתוך מאכל ומשתה כך לא תפרדו זה מזה אלא מתוך מאכל ומשתה. הלכו ועשו סעודה בבית האיש עד שהם אוכלים ושותים אמ' לה בתי כל חפץ טוב שאת רואה בבית הזה לי ולכי לבית אביך. כיון ששמעה רמזה לעבדיה להשכירו. שתה וישן לו ציותה לעבדיה והוליכוהו במטה עד שהוא ישן לבית אביה הקיץ משנתו היה מסתכל בכתלים ובעמודים אמ' לה היכן אני נתון אמרה לו הלא תזכור מה שאמרת לי מערב כל חפץ טוב שאת רואה בבית הזה קחי ולכי לבית אביך ראיתי ולא חפצתי טוב מך בך אני חפצה מכל מה שיש בביתיך. בא אצל ר' שמעון וספרו לו המעשה הזה עליהם ונתפקדו. כך ישראל או' רבונו של עולם יותר מכל הטובות שעשית עם אבותינו ועמנו אין אנו חפצים כי אם בך נגילה ונשמחה בך. ר' יצחק או' אלו כ"ב אותיות של תורה.

נזכירה דודיך מיין. מיינה של תורה כענין ש' ושתו ביין מסכתי. אלו הלכות הפסח שנדרשות בפסח והלכות עצרת בעצרת והלכות החג בחג ועל ער' השנה שישראל מזכירין דבר בעתו.

מישרים שבישראל אהבוך. כיון שהקב"ה מקבץ נדחי ישראל ויבנה להם מקדשו נעשים הכל צדיקים שנ' ועמך כלם צדיקים. והכל יהיו משרים וכלם ידעו דרך י"י. לכך נאמ' מישרים אהבוך.

פסוק ה

שחורה אני ונאוה. אומרת כנסת ישראל לאומות העולם אעפ"י ששחורה אני בגלות בין האומות ונאוה אני בזכות אבות שהיא קיימת לעולם כענין שנ' כי ההרים ימושו והגבעות תמוטינה וחסדי מאתך לא ימוש וגו'. שחורה אני בתוכחות ונאוה אני בנחמות והבטחות שהבטיחני על ידי נביאיו אם ימודו השמים מלמעלה ויחקרו מוסדי ארץ למטה גם אני אמאס בכל זרע ישראל על כל אשר עשו נאם י"י. שחורה אני בשעבוד ונאוה במצות לקבל שכר טוב על שעבוד גליות כענין שנ' אשרי המחכה ויגיע ואו' לכן חכו לי נאם י"י וגו. שחורה אני וגעולה בפני המלכיות ונאוה בפני השם שנ' לכן יחכה י"י לחננכם ולכן ירום לרחמכם. שחורה אני ונאוה כשם שהייתי שחורה במצרים בחומר ובלבנים ונהייתי נאוה בביזת מצרים שנ' ואחרי כן יצאו ברכוש גדול. ונא' וינצלו את מצרים. כך

אעפ"י שאני שחורה בעבודת הגוים ושלולה בידם עתידה אני להיות נאוה בביזתם שנ' תחת הנחשת אביא זהב וגו'.

בנות ירושלם. בין שחורים בין נאים. בנות ירושלם אנחנו אתה מוצא אפ"י במה שחסרו ונעשו שחורים כן נשתכחו ונעשו נאים. שחורה בים שנ' וימרו על ים בים סוף. ונאוה בים שנ' זה אלי ואנוהו. שחורה אני במרה. דכתי' וילונו העם. ונאוה במרה שנ' שם שם לו חק ומשפט. שחורה ברפידים שנ' בקרבנו אם אין. ונאוה ברפידים שנ' ויבן משה מזבח. שחורה בחורב ע"ש נעשה ונשמע. שחורה אני במדבר דכתי' כמה ימרוהו במדבר. ונאוה במדבר. במקמת המשכן. שחורה במרגלים. ונאוה ביהושע וכלב. שחורה בשיטים. ונאוה בפינחס. שחורה במעשה עכן. ונאוה ביהושע וזקנים. שחורה במלכי ישראל ונאוה במלכי יהוה. שחורה בגלות ונאוה בקבוץ נדחי ישראל. בנות ירושלם אמ"ר יוחנן כל המלכיות כפרים לגבי ירושלם שנ' ונתתי אתהן לך לבנות. כאהלי קדר. שררים במדברות עתידה אני להיות כיריעות שלמה. וכן הוא או' עוד אושיבך באהלים כימי מועד. כימים שהיו ישראל הולכים ברגלים ומחנה שכינה בתוך מחניהם. כאהלי קדר. שחורים מבחוץ ונאים מבפנים. כך תלמידי חכמים כאורים מבחוץ שהם נשחרים בדברי תורה ונאים מבפנים כיראת שמים שבלבבכם. ד"א. כאהלי קדר. אעפ"י שישראל מטולטלין מגולה לגולה כאהלי קדר שהם טענים אהליהם ממקום למקום ואינם יושבים קבועין שקט ושאנן כשמים שאינן זזין ממקומן שהם יריעות שלמה של מלך מלכי המלכים שהשלום שלו. שנ' הנוטה כדוק שמים וימתחם כאהל לשבת. נוטה שמים כיריעה. וכן הוא או' למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה וגו' וכן תני ר' אליעזר בן יעקב ישראל עתידין להיות יושבין ואין מטלטלין עוד שנ' אהל בל יצען בל יסע וגו'. ואז יהיו שובים לשוביהם ורדו בנוגשיהם. מלמד שבשר שלמה בשיר השירים ישועת ישראל כדרך שאמ' דוד אביו בשיר תהלותיו מי יתן מציון ישועת ישראל.

פסוק ו

אל תראוני שאני שחרחורת. אומרת כנסת ישראל לאומות העולם. אל תבזוני שאני שחרחורת מן העונות ודומה לו ושמתיך כרואי. לשון בזיון כמו ויך באניש בית שמש כי ראו בארון י"י. ומה בזיון נהגו בו שהיו קוצרין ומשתחוים. ויש או' כי כך היו או' מי שהכעיסך שהלכת עמנו ומי פייסך ואתה בא אלינו. והיא אומרת לאומות שהם או' כבר שכח אותך השם נטשך ובחר בנו. וכנסת ישראל אומרת מי להם ע"ג ומה אני שעברתי על קצת המצוות גליתי ונשתעבדתי לכם אתם שלא קיימתם אחת מן המצוות וכלם (וכולכם) פשע וחטאה אם יבא הקב"ה לפקוד עליכם מה תקומה יש בכם. וכן הוא או'

ועשיתי באף ובחמה נקם על כל הגוים אשר לא שמעו. משלו רז"ל משל למה הדבר דומה לשפחה כושית שיצאת למלאת מים מן המעיין. והיתה אומרת לחברותיה למחר אדני מגרש את אשתו ונושא אותי. אמרה לה למה. אמרה להן על שבאת להסב אצלו וראה ידיה מפחומות אמרו לה פחותה ומה גברתך על שראה כעלה ידיה מפחומות הוא חפץ לגרשה את שכולך שחורה וכעורה על אחת כמה וכמה. ד"א. אל תראוני שאני שחרחורת. אומרת כנסת ישראל לאומות אעפ"י שאני נתונה תחת ידיכם בקצפו של השם אין אתם רשאין לראות כענין שנ' וקצף גדול אני קוצף על הגוים [השאננים] אשר אני קצפתי מעט והם עזרו לרעה. וראיה לדבר שכל המקטרג על ישראל לוקה. אין לך שהיה מחבב את ישראל יותר ממשה רבנו ועל שאמ' שמעו נא המורים נגזר עליו שלא יכנס לארץ. ישעיהו אל שאמר ובתוך עם טמא שפתים אנכי יושב. כתי' ויעף אלי אחד מן השרפים ובידו רצפה. גחלת לא נאמ' אלא רצפה רצץ הפה שאמ' גנאי על כלי (?) אליהו על שאמר' כי עזבו בריתך בני ישראל ואת מזבחותיך הרסו הראה לו עוגת רצפים כל זה רוץ הפה שאמ' קיטגוריא על בני. מיד אמ' לו השם ואת אלישע בן שפט תמשח לנביא תחתיך כביכול אי איפשר בנביאותך אוי להם לאומות העולם כמה דינם גדול על מה שעושין לישראל וכן הוא או' כל הנוגע בהם כנוגע בבבת עינו. שחרחורת. ולא שחורה ממעי אמי ששזפתני השמש כאדם שהשמש מכה עליו והשמש רואה אותו ומשחירו ולא שזפתו עין איה. אינו דומה כיעור ממעי אמו לכיעור מקריי שהכיעור מן השמש יכול הוא לישב ימים בבית ויחזור לכמות שהיה. כך ישראל עין השמש והירח והכוכבים שהשתחוו להם הם גרמו להם הגלות כיון שיתמרקו עונותיהן מיד הם חוזרין לקדמותם. ששזפתני השמש עד שהיו משתחוים לשמש כענין שנ' אחוריהם אל היכל י"י והמה משתחוים קדמה לשמש הוא שהנביא או' כי שתים רעות עשה עמי אחת שהיא שתים אחוריהם להיכל ומשתחוים לשמש.

בני אמי נחרי בי. כי נביאי השקר הם התעו את ישראל וגרמו להם גלות בחרון אף יי' וכן אתה מוצא בירבעם בן נבט שהדיח את ישראל אחרי העגל ואו' נביאים חזו לך שוא ותפל ולא גלו על עוונך. ד"א. בני אמי. בני אומות. בני אמי נחרו בי. אלא פושעי ישראל שהם מריעים את ישראל מן המצוות וגורמין לו ליתן ממון לגוים שכל זמן שישראל נמנעין מין המינות אומות העולם נוטלין ממונם שנ' תחת אשר לא עבדת את יי' ועבדת את אויביך.

שמוני נוטרה את הכרמים. שמוני בגלות בין האומות להיות עובדים למלכי האומות ונותנת להם מס.

כרמי שלי לא נטרתי. מרדתי במלכות בית דוד. והנני נותנת מס ומלגלת וארגוניות למלכי אומות העולם. וכן הוא או' יען כי מאס העם הזה את מי השילוח ההולכים לאט. לכן הנני מעלה עליכם את מי הנהר העצומים והרבים. ד"א. שמוני נוטרה את הכרמים. שמוני בארצות הגוים ולבקש רחמים על שלום ארצם כענן שנ' ושאלו את שלום העיר אשר הגליתי אתכם שמה כי בשלומה יהיה לכם שלום וישראל מבקישן בשלום המלכות ומבקשים רחמים על ארצות הגוים ותן טל ומטר לברכה על פני האדמה. כרמי שלי. ארצי ומלכותי. לא נטרתי כי גלינו מתוכה ואין מלך ואין שר.

פסוק ז

הגידה לי. כנסת ישראל מבקשת לפני המקום ואומר' רבונו של עולם הגידה לי שאהבה נפי אותך כענין שנ' ואהבת את יי' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך. שאפ"י אתה נוטל את נפשי אני אוהבת שנ' כי עליך הורגנו כל היום נחשבנו כצאן טבחה.

איכה תרעה איכה תרביץ בצהרים. איכה תרעה. בימות המשיח. איכה תרביץ את צאנך בצהרים. אלו שתי צרות הגלות חבלי משיח שהם דומין לשרב זמן שהחמה מכה בראש האדם הוא זמן שאין שלום לכל בשר ליוצא ולבא אין שלום מה יעשו ישראל באותן הימים באי זה זכות ינצלו מאותן הצרות.

שלמה אהיה כעוטיה. שי"ן מלה לעצמה כמו שאתה מדבר עמו. ופירושו אשר למה אהיה כעוטיה כרועה שבקעו זאיבים את עדרו ועמה כנגדו והלך והכל מסיחין עליו עדרי חביריך קיימין ושלך נבקעו והוא בוש ונכלם מדבריהם. ר' חלבו בשם ר' הונא או' שלא אהיה כעוטיה כאבל הזה שהוא עוטה על שפם ודומם. כך ישראל כיון שהאריך עליהם הגלות וכלו כל הקיצין היו יושבין ומשתוממין ואין להם פה להשיב לאומות כענין שנ' אשמרה לפי מחסום בעוד רשע לנגדי. ואו' נאלמתי לא אפתח פי אתה עשית.

פסוק ח

אם לא תדעי לך. משיבה רוח הקדש לישראל אם לא תדעי לך מה תעשי ואיכה ארעה אותך בימי הגלות ואיכה ארביץ אותך בצהרים בעיתי הצרות באחרית הזעם.

צאי לך בעקבי הצאן. כלומ' לכי לך בדרך האבות. כשם שאברהם יצחק ויעקב בטחו בי ולא עזבתים ולא נטשתים שנ' ויתהלכו מגוי אל גוי. לא הניח לאיש לעשקם. עשי מעשיהם ותושעי בעקבי הצאן בהלוך הצאן כמו ועקבותיך לא נודעו.

ורעי את גדיותיך. לאחר שתלכי בדרכיהם ותראי שבליהם שדרכו הצדיקים ותעשי כמעשיהם ותרעי את בניך על משכנות הרועים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות או ינצלו מחבלי משיח שנ' והיה כל אשר יקרא בשם יי' ימלט. וכך אז"ל מה יעשה אדם וינצל

מחבלו של משיח יעסוק בתורה ובגמילות חסדים והבל פיהם של תינוקות מגינה על ישראל בגלות לפי שאין בהם חטא. ודע כי הצאן מפריס פרסה לפניו ועקיביו שוסע ומקום שדורכין נכר מקום דריסת העקב לכך נאמ' בעקבי הצאן והוא משל על הצדיקים שדרכיהן ניכרים וכל הרוצה ללכת אחריהם ילך ויוושע. וכן אתה מוצא במלכי יהודה כל שהלך בדרך דוד הקב"ה עזרו. הקב"ה מזהיר את ישראל ללכת בדרכי אבותיהם הצדיקים כדי שיוושעו. אבא מרי ז"ל פירש היפה בנשים זו כנסת ישראל שהיא יפה במעשיה ובזויה מכל האומות שנ' ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי. בנשים. כשמנשי את שם קדשי. נשים לשון שבתה כמו נשיתי טובה. ורעי את גדיותיך. תגדלי הק' על שם שהם משכנות הרועים שבזמן שאין צדיקים בדור קטנים נתפשין תחת הדור והוא פירו' על דרך מדרש אבל מקרא יוצא מידי פשוטו. משכנות ממש מקום ששוכנים הרוזנים והם בתי כנסיות ובתי מדרשות.

פסוק ט

לסוסתי ברכבי פרעה. זה הענין דורשין אותו להקב"ה לשעבר על קריעת ים סוף שדמה הקב"ה לסוסי פרעה הגלים שלטו כדמות נקבה. והסוסים של מצרים מזויינים משנים היו ובאו המצרים אחרי אותו הדמות והטביעו את רוכביהם בים שנ' סוס ורוכבו רמה בים. אז דמיתיך רעייתי השתקתיך מתרעומותיך מלשון וידום שהיו מתרעמין על משה ואו' המבלי אין קברים במצרים. כיון שראו את אויביהם מתים על שפת הים דממו מי' מתרעומותם. רעייתי לשון אהובתי כמו למען אחי וריעי. אבא מרי ז"ל פי' לסוסתי מלשון הסתה שהסית השם את המצריים לרדוף אחרי ישראל כדי להטביעם בים. וכן הוא או' ויחזק י"י את לב פרעה וירדוף אחרי בני ישראל. ובזה הענין תוכל לדרוש כל זה הפסוק לשעבר. אבל יש לי לדרוש לסוסתי ברכבי פרעה לעתיד בדרך שדרשתי כל הענין מתחלת הספר. עד כאן על אודות הגלות. לסוסתי ברכבי פרעה דימיתיך רעייתי. רוח הקדש מבשרת את ישראל כי כשם שנפרע מן הראשונים כן יפרע מן האחרונים וכן הוא אומ' כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות. כשם שהסית את פרעה וחילו לרדוף אחרי בני ישראל ואבדם. כן יסית השם משפחות הנזכרים במזמור אלהים אל דמי לך. לעלות על ישראל כדי לטרדם מן העולם.

דימיתיך רעייתי. בוא וראה בצאת ישראל ממצרים יצאו על ידי משה ואהרן ולעתיד על ידי אליהו ומלך המשיח. מלך המשיח כנגד משה שנא' ויהי בישורון מלך. אליהו כנגד אהרן קדוש י"י בצאת ישראל ממצרים אכלו את המן ולעתיד לבא כתי' יהי פיסת [בר] בארץ בראש הרים. בצאת ישראל ממצרים פרש ענן למסך ולעתיד לבא כתי' וסוכה

תהיה לצל יומם וגו'. בצאת ישראל ממצרים הזיל להם מים מצור ולעתיד לבא ומניין מבית י"י יוצא. בצאת ישראל ממצרים ויושע י"י ולעתיד לבא כתי' והושיעני י"י משיחו. או' והושיע י"י את אהלי יהודה וגו'. וכיוצא כאלה הרבה. לכך לסוסתי ברכבי פרעה דמיתיך רעייתי. דמיתי הישועה זאת העתידה לבא לישועת מצרים כשהסיתי את פרעה לבא ברכבו ובפרשיו.

פסוק י

נאוו לחייך בתורים. לשעבר דורשין אותי על עמידת הר סיני שהיו ישראל עומדין שורות. צוארך בחרוזים. אלו המחנות. שהיו כל אחד מכיר דגלו ושבטו. ד"א. צוארך בחרוזים אלו ע' זקנים שהיו חרוזים במרגליות הללו. ד"א. נאוו לחייך בתורים. הקב"ה אומ' לישראל מפני מה דמיתיך רעייתי לניסי מצרים לפי שהייתם עוסקין בתורה מתוך הדוחק בגלות. מהו בתורים. אלו תורות שבתורה. זאת [תורת] הבהמה והעוף. זאת תהיה תורת המצורע. זאת תורת המנחה. זאת תורת הקנאות. זאת תורת האשם. זאת תורת זבח השלמים. זאת התורה אדם כי ימות באהל. זאת תורת הנזיר. נאוו לחייך בתורים. מה הלחיים הללו לא נבראו אלא לדבור. כן לא נבראו ישראל אלא לתורה. צוארך בחרוזים. אלו התלמידים שיושבים חרוזות חרוזות לפני הרב. ובזכות התורה ישראל נוטלין מן הצרות.

פסוק יא

תורי זהב נעשה לך עם נקודות הכסף. כמו ובהגיע תור נערה ונערה. ונדרש לשעבר שהשם או' לכנסת ישראל כאשר יצאו ממצרים. תורי זהב זו בזת הים. עם נקודות הכסף. זו בזת מצרים. שכשם שהזהב חשוב מן הכסף כך היתה בזת הים יתירה על בזת מצרים. נעשה לך כמו נעשה אדם בצלמנו. והוא כמו אעשה. ד"א. נעשה אדם כמו ישועות בל נעשה ארץ. כל מקום שאתה מוצא לך בש"ו הוא לשון זכר. בפתח לשון נקבה. חוץ מאתנחתא וסוף פסוק וזקף. נשוב על בזת הים ובזת מצרים ותבואי בעדי עדיים. בעדי זו בזת מצרים. עדיים זו בזת ים סוף ה' עם נקודות הכסף. ד"א תורי זהב. נעשה לך. זו נתינת התורה הנחמדים מזהב ומפז רב. ר' אבא בר כהנא אמ' אלו האותיות. ר' אחא אמ' אלו התיבות. ולעתיד תורי זהב נעשה לך זו הישועה העתידה לבא שהיא גדולה מכל הישועות שעברו. עם נקודות הכסף. עם כל הטוב שעשה השם על ישראל מימי קדם. ד"א. תורי הזהב נעשה לך כענין שנ' תחת הנחשת אביא זהב. עם נקודות הכסף. ותחת הברזל אביא כסף. חיל גוים יבאו לך. שפעת גמלים תכסך בכרי מדין ועיפה כספם וזהבם אתם.

פסוק יב

עד שהמלך במסבו. לשעבר עד שהשם נגלה בסיני ליתן תורה לישראל.
נרדי נתן ריחו. כבר עלה ריח הקטרת של עגל. משל למלך שנשא אשה בת טובים עד שהוא מתקן לה חופה מצאה שזינת עלובה כלה שמזנה בתך החופה. אבא מרי ז"ל דרש נתן ריחו. עזב ריחו הטוב ודומה לו ולא נתן סיחון לא הניח סיחון את ישראל. ולעתיד עד שהמלך במסבו עד שהשכינה בשמי מרום. נרדי נתן ריחו. יש רשות ליפרע מן האומות שנ' וירד יעקב והאביד שעיר (שריד) מעיר. ואו' וקרקר כל בני שת. וישראל עושה חיל. ואו' כי אעשה כלה בכל בגוים.

פסוק יג

צרור המור דודי לי. לשעבר אעפ"י שנרדי נתן ריחו מחל לו הקב"ה שנ' ויאמר י"י סלחתי מדבריך וצרר שכינתו ומצאה בין שני בדי ארון שנ' בין שדי ילין. כשם שהשדים בלועים בבגדה של נערה כן היו שני בדי ארון בולעין מן הפרוכת שנ' ויאריכו הבדים ולא יראו החוצה נראין ואינן נראין. בולטין כשני דדי אשה. וכתי' ונועדתי לך שם וגו'. ולעתיד צרור המור דודי לי. בין שהוא מסרני בגלות בין שהוא מר לי בשעבור מלכיות דודי לי אהבתי לא אשכח לא שכחתיו. כענין שנ' כל זאת באתנו ולא שכחנוך. בין שדי ילין. אהבת תמיד בלבי ייחודו קשור בנפשי. ד"א. צרור המור. כשם שצרור המור האשה משימתו בין שדיה כדי להריח כן השכינה בין שני בדי הארון.

פסוק יד

אשכול הכופר דודי לי. לשעבר אעפ"י שחטאו ישראל בעגל לא סלק הקב"ה מתוכה שנ' בין שדי ילין. ונקרא אשכול הכופר והוא אשכול של בושם כמו כפרים עם נרדים. ופירושו איש שהכל שלו זה הקב"ה. הכופר. המכפר לי על כל עונותי.
בכרמי עין גדי. מקום יש בארץ ישראל ושמו עין גדי וכרמים שלו נאים. והכתו' משבחו לפי שהיו עושין שם יין בטהרה לנסכים ולקרבן. ופיר' לאחר שכפר השם לישראל על מעשה העגל הזהירם על הקרבנות ועל הנסכים כדי לזכותם לכך נאמ' ספר ויקרא אחר מעשה העגל. בר נזירא דרש אשכול הכופר איש שהכל שלו זה הקב"ה שנ' י"י איש מלחמה שכופר באומות ומושיע את ישראל וראיה לדבר מלחמת יהושפט שהיה בכרמי עין גדי. שנ' והנה בחצצון תמר. וכתי' ויהי אחרי כן באו בני מואב ובני עמון ונפלו לפני יהושפט כך עתיד הקב"ה לכפור בכל הגוים ולקרב את ישראל ולעתיד אשכול הכופר שישראל חכו לתשועת י"י וסבלו הצרות של גלות ואמרו לאומות לי העולם לכן צריכין לומ' דודי לי. כך השם הוא חבב את ישראל כאשכול הכופר בכרמי עין גדי. ושלח להם

משיחו שנ' אוסרי לגפן עירה ולשורקה בני אתונו. כי כרמי עין גדי הם משובחים ביותר וישראל נמשלו לכרם שנ' כרם י"י צבאות בית ישראל ואיש יהודה נטע שעשועיו. לכך נאמ' בכרמי עין גדי הוא חצצון תמר.

פסוק טו

הנך יפה רעייתי. לשעבר כשדברתי עמכם בסיני ואמרתם כל אשר דבר י"י נעשה ונשמע. **הנך יפה עיניך יונים**. אלו עיני העדה שהם מורים אסור והתר לישראל. מה היונים כל אחד ואחד מכיר את מקומו כך סנהדרין כל אחד ואחד מכיר את מקומו. הנך יפה רעייתי במצוות. הנך יפה שעיניך יונים. בגמילות חסדים. מה היונים מצויינים. כך ישראל מצויינים במצוות. מה היונים נאים בהלוכן כך ישראל נאים בהלוכן בעלותם לרגל ג' פעמים בשנה. ולעתיד הנך יפה רעייתי. בזמן שיתקבצו ישראל מד' כנפות הארץ. רעייתי כשאעשה אתכם רעים ואהובים הנך יפה עיניך יונים. דור שכל מעשיהם נאים כענין שנ' ועמך כלם צדיקים. ואו' זה דור דורשיו מבקשי פניך. ואז יבאו לציון כיונים שנ' אלה כעב תעופינה וכיונים אל ארובותיהם. ונמשלו ישראל ליונים לפי שאין היונים מפרכסין בשחיטתן כך ישראל מוסרין עצמם על קדושת השם שנ' עליך הורגנו כל היום וגו'. מה יונה תמה אף ישראל תמימין ומה יונה אעפ"י שאתה נוטל גוזליה מתחתיה אינה מנחת שובכה. כך ישראל אעפ"י שכחו בית המקדש ובטלו הקרבנות לא שכחו ירושלם עיר הקדש שנ' אם אשכחך ירושלם תשכח ימיני. ומה היונה גוררת את אחרים עמה. כך ישראל גוררים את הגוים עמהם. ומה היונים עושים גוזלין בכל חדש אף ישראל כתב בהם לעתיד לבא שנ' והיה מדי חדש בחדשו וגו'.

פסוק טז

הנך יפה דודי אף נעים. זה לשעבר ועומד הקב"ה יפה לישראל כענין שנ' אך טוב לישראל. וישראל נותנין שבח לקב"ה על כל הטובות שהוא גומלן שנ' חסדי י"י אזכיר תהלות י"י כעל כל אשר גמלנו י"י וגו'. אף נעים. ואפ"י הוא בא עלינו באף ובחימה הוא זוכר רחמיו והוא נעים לנו ש' ברוגז רחם תזכור.

אף ערשנו רעננה. גם אבותינו שהם ערשינו. המטה שבא לנו מהם כך היו רעננים וחזקים בייחוד. וכל הבא עליהם היו מקבלים בסבר פנים יפות אם טוב ואם חלופו. וכן דוד אמ' באלהים אהלל דבר בי"י אהלל דבר. בין במדת הדין בין במדת פורענות. ואמ' כוס ישועות אשא ובשם י"י אקרא. ד"א. הנך יפה דודי הוא השם הוא טוב ונעים לישראל להושיעם מיד שונאיהם. אף ערשנו רעננה. גם ארץ ישראל ורעננה בפירותיה בענין שנ' ואתם הרי ישראל ענפיכם תתנו וגו'. ואו' ועל הנחל יעלה על שפתו מזה ומזה

כל עץ מאכל וגו'. ד"א. אף ערשנו רעננה זה בית המקדש שכל זמן שהוא בנוי ישראל פרים ורבין שנ' יהודה וישראל רבים כחול אשר על שפת הים. ומה המטה עשויה לנחת אף כל זמן שבית המקדש בנוי ישראל בנחת שנ' ברוך אשר נתן מנוחה וגו'.

פסוק יז

קורות בתינו ארזים. אלו הצדיקים כענין שנ' צדיק כתמר יפרח כארז בלבנון ישגא. ולמה מדמה אותם לתמר ולארזים לפי שכשם שאלו צילם ארוך. כך הצדיקים מתן שכרן ארוך בעולם הזה ולעולם הבא. בעולם הזה כתו' טרף נתן ליריאיו ולעולם הבא כתו' מה רב טובך אשר צפנת ליריאיך. ומה האילנות האלה לבם מכוון (לשמים) אף לבם של צדיקים מכוון לשמים. ומה הארז והתמר אם נקצצם אין להם חליפין כך הצדיקים אם מתו אין להם חליפין. קורות בתינו ארזים. אלו בעלי תורה שבזכותן ישראל קיימין.
רהיטנו ברותים. הם ברושים מיני ארזים. וכפי הקורות נתנין הרהיטים להיות בני אדם דורכין עליהם לפי שהם חזקים. ופירושם על התלמידים. ואלו ואלו מגינים על הדור.

פרק ב

פסוק א

אני חבצלת שרון. אומרת כנסת ישראל לפני הקב"ה רבונו של עולם אבותינו היו חזקים בייחודו של עולם וגם אני אעפ"י שאני בגלות בשעבוד האומות לא עזבתי ריחי הטוב ולא סרתי ממצותיו. ואני חבויה בצל תורה השרויה בארון.
שושנת העמקים. שושנה בעמקה של תורה. אני חבצלת השרון. מה חבצלת השרון אינה מתגדלת אלא על המים כך ישראל אינם מתגדלין אלא בתורה ובתלמידי חכמים. ושנת העמקים שהיא לחה ואינה כמושה כך ישראל מלוחלחין במצות אבל שושנת ההרים כמושה לכך נאמ' שושנת העמקים כדרך שהשושנה הזו נאה כך ישראל נאים במעשיהם.

פסוק ב

כשושנה בין החוחים. כשם שהשושנה נאה בין החוחים והכל מכירין השושן לחוח כן ישראל ניכרים בין האומות ומובדלין מכל טומאותיהם וגיעוליהן כשושנה בין החוחים. ואם נטתה לכאן ולכאן מתקרעת בחוחים. כך אם ינטו ישראל מדרך י"י מיד אומות העולם באים לעליהם ומכים בהם ומענישים אותם. כשושנה בין החוחים. מה שושנה זו קשה להלקט מבין החוחים כך ישראל קשים להגאל מבין האומות. כשושנה בין החוחים. מה השושנה הזאת אינה אלא לריח כך ישראל לא נבראו אלא לריח להלל לשם שנ' עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו. כשושנה בין החוחים. כשם שהשושנה נכמשת מפני

השרב כך ישראל מצטערין מפני עשו כיון שיכלה עשו שנ' ולא יהיה שריד לבית עשו. מיד ישראל צצין כמו השושנה שנ' אהיה כטל לישראל יפרח כשושנה. השושנה כשהיא קטנה נקראת חבצלת וכשהיא גדולה נקראת שושנה. ולפי שישראל בין האומות בכל מיני צרות לכך נקראת כשושנה בין החוחים.

פסוק ג

כתפוח בעצי היער כן דודי בן הבנים. אומרת כנסת ישראל כשם שהתפוח יש לו ריח טוב והוא ניכר בעצי היער מקום שאין שם פירות אלא הוא בלבד. כך הקב"ה יחיד לישראל ולא בחרו לזולתו כמו שנ' אם שכחנו שם אלהינו ונפרוש כפינו לאל זר. למה אמ' תפוח יותר משאר מיני פירות לומ' לך מה התפוח אינו גומר אלא בסיון כך לא ניתנה התורה אלא בסיון. והרי היא מהמגינה על ישראל בגלות.

בצלו חמדתי וישבתי. אעפ"י שאומות העולם מתיעצים עלי להדיחני ייחודו לא שכחנוהו ולא שקרנו בבריתו.

ופריו מתוק לחכי. ותורתו מתוקה לחכי שהתורה נקראת פרי שנ' טוב פריי מחרוץ ומפז. ר' אחוה ב"ר זעירא או' מה התפוח הזה משעה שמציץ עד שהוא גומר פירו נ' יום כך משיצאו ישראל ממצרים עד שקבלו התורה נ' יום.

פסוק ד

הביאני אל בית היין. זה הר סיני. ולמה נקרא בית היין. מה היין מגדל את הגוף כך דברי תורה מגדלין לומדיהן שנ' כי לוית חן הם לראשך. ואו' בי מלכים ימלוכו בי שרים ישורו. ומה היין יש לו כמה דמיונות. כך דברי תורה יש בהם כמה טעמים. ומה היין אין דרכו לינתן אלא בכלי טוב. כך דברי תורה אין מתקיימין אלא בגוף טוב וכשם שנקא' יצפון לישרים תושיה.

ודגלו עלי אהבה. זה דגל התורה שתלמידי חכמים דגלי התורה ולעתיד לבא יביאני אל בית המקדש שכשם שאדם שמח בבית היין כך בית המקדש שמחה לישראל שנ' ואבואה אל מקדש אלהים אל אל שמחת גילי. ואו' ושמחתים בבית תפלתי. הרי הביאני אל בית היין ודגלו עלי אהבה. בזמן שישא הקב"ה נם לגוים ואסף נדחי ישראל ונפוצות יהודה יקבץ. הוא הנס הוא הדגל.

פסוק ה

סמכוני באשישות. אין אשישות אלא לשון חוזק כמו לאשישי קיר חרשת תהגו אך נכאים. בראשונה כשהיו ישראל בשלוותם היו חכמי ישראל דורשין להם דברי תוכחות ודברי כבושים כדי שיכנעו לכם ולא יצאו מדברי תורה והם הם אשישות כיון שירבו

הצרות ויתחילו ימי חבלי המשיח להיות דורשין חכמים בדברי נחמות כדי לחזק לב ישראל לייחודו של הקב"ה שנ' רפדוני בתפוחים כשם שהתפוחים ריחם יפה כך דברי תורה ונחמות נאים לישראל. וכן דוד או' ברוב שרעפי בקרבי תנחומיך ישעשעו נפשי. **כי חולת אהבה אני**. חוששת אנכי על אהבתך ולא שקרתי בבריתך. חולת אהבה. כמו אין חולה מכם עלי כלום' אין חושש אחד מכם עלי להגיד ליח דברי דודי. ד"א. כי חולת אהבה אני כענין שאתה מוצא את אמנון חולה על אהבת תמר מרוב אהבתו אותה שנ' מדוע אתה ככה דל בן המלך בבקר בבקר הלא תגיד לי. וכתו' ויאמר אמנון את תמר אחות אבשלום אחי אני אהב. ואעפ"י שזה באסור וזה בהתר אינו אלא משל ודוגמא שישראל חולים בגלות על אהבת קונם ובכל יום ויום מקוים לישועתו וסובלין עול הגוים ועובדין מאהבה ושמחים בייסורין. ומנין שדברי תורה נמשלו כתפוחים שנ' תפוחי זהב במשכיות כסף דבר דבור על אפניו. לכך נאמ' רפדוני בתפוחים אמרו דברי תורה דברי נביאים דברי חכמי ישראל והנחמות והבטחות שהבטיחו הנביאים את ישראל כדי להפיג יגונות הלב. וכך דוד אמ' לולי תורתך שעשועי. רז"ל משלו משל לאשה שהלך בעלה למדינת הים ונתעכב עליה והיו שכנותיה אומרות למה את יושבת כל אלו הימים הלא אין בדעת בעליך לחזור מה עשתה היתה מוציאה כתובתה ומסתכלת בה בכל יום ויום ודעתה מתישבת. כך בשעה שישראל באין לידי צרה הם מסתכלין בדברי תורה ומתנחמים שהרי כתו' בתורה כי ישוב י"י לשוש עליך לטוב כאשר שש על אבותיך. ואו' ושב י"י אלהיך את שבותך וגו'. כי אל רחום י"י אלהיך. זאת אשיב אל לבי. ד"א. כי חולת אהבה אני. מה החולה צריך רפואה אף ישראל צריכין רפואה שנ' ארפה משובתם. וכשם שהחולה אין מאכילין אותו אלא פת חמה ומיני רכוכין כן הדור הזה אינו מבקש מסכתות ולא קלים וחמורים אלא טעמי אגדות ושיחת חכמים. כ"ש בדורנו העלוב הזה שהרי אם חכמים דברו כך בדורם אנו מה נאמר אמ"ר יצחק בראשונה היו מבקשים לשמוע דברי משנה ודברי תלמוד ועכשיו הם מבקשים לשמוע דברי מקרא ודברי אגדה. אמ"ר לוי כשהיתה הפרוטה מצויה היו מבקשים לשמוע משנה ותלמוד ועכשיו שאין הפרוטה מצויה וביותר שהם חולים מן השעבור הם מבקשים לשמוע דברי אגדות וניחומין.

פסוק ו

שמאלו תחת לראשי. דכתי' והיה ביום ההוא יוסיף י"י שנית ידו.
וימינו תחבקני. דכתי' נשבע י"י בימינו ובזרוע עוזו. שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני שבח לפני השם שהשמאל מרחקת וימין מקרבת. וכן הוא או' בשצף קצף הסתרתי פני רגע וגו'. ואו' כי בקצפי הכיתיך וברצוני רחמתיך. ואו' כי רגע באפו חיים ברצונו.

פסוק ז

השבעתי אתכם בנות ירושלם. ר' אלעזר או' משביען בשמים ובארץ בצבא של מעלה ובצבא של מטה.

או באילות השדה. אלו אנשי דורו של שמד שעשו צביונו ששפכו דמם כדם הצבי וכאיל שנ' כי עליך הורגנו כל היום.

אם תעירו ואם תעוררו. אמ"ר חלבו ד' שבועות יש כאן אחת משביע את ישראל שלא ימרדו על מלכות י"י ואחת שלא ידחקו את הקץ. ואחת משביע על המלכות שלא יקשו עול על ישראל שאם יקשו עול על ישראל הם גורמים על הקץ לבא שלא בעתו. ואחת שלא יגלו מסתורין שלהם לאומות העולם.

את האהבה עד שתחפץ. האהבה שאהב השם את ישראל שנ' אהבתי אתכם אמר י"י. עד שתחפץ מלכות שמים מאלוה שנ' כנשוא נס הרים תראו וכתקוע שופר תשמעו. בצבאות או באילות השדה. השבועה שלא ימרדו במלכיות שאם ימרדו במלכיות הרי דמכם נשפך כצבי וכאיל. ד"א בצבאות או באילות. כי"י צבאות. ובמי שהוא מחולל אילות עד שתחפץ גזרתי כענין שנ' ונתתי נקמתי באדום ביד עמי ישראל.

פסוק ח

קול דודי הנה זה בא מדלג. לשעבר. ר' יהודה או' בשעה שאמ' משה לישראל החדש הזה לכם ואו' להם בחדש הזה אתם נגאלים אמ' לו והלא אמ' הקב"ה לאברהם אבינו ועבדום וענו אותם ד' מאות שנה. ואין בידינו אלא ר"י. אמ' להם הואיל והוא חפץ בגאולתכם אינו מביט בחשבונותיכם אלא מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות. מדלג על הקיצים מקפץ על החשבונות. ר' נחמיה דרש מדלג על ההרים בזכות האבות. מקבץ על הגבעות בזכות אימהות. ולעתיד ר' יודן ור' חוניה בשם ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי או' בשעה שמלך השמיח יבא ויאמר לישראל בחדש הזה אתם נגאלין הם או' והלא נשבע י"י שהוא משעבדנו בע' אומות והוא משיבן מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות אחד מכם שגלה לאומר אחת כאלו כל האומה שעבדה בהם שמלכות הרשעה יש לה שלטונין מכל האומות והם שלטונין על ישראל וקול דודי הנה זה בא אלו הקולות שעתידין לבא קודם המשיח. מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות זה אליהו שנא' בו מה נאוו על ההרים רגלי מבשר משמיע שלום מבשר טוב משמיע ישועה.

פסוק ט

דומה דודי לצבי. שהוא קל ברגליו או לעופר האילים הוא הקטן שבאילים ולמה דומה אותו לצבי. מה הצבי ישן ועינו אחת פתוחה. כך כשהשם כועס על ישראל ומניחם בצרה מעמיד להם מושיע שנ' בכל צרתם לו צר.

הנה זה עומד אחר כתלנו. כלומ' השם לישראל שנ' אך קרוב ליריאיו ישעו. ואפ"י אחד מישראל בסוף העולם והוא קורא לשם מיד הוא עונה אותו שנ' מקצה הארץ אליך אקרא. ואו' קרוב י"י לכל קוראיו.

משגיח מן החלונות. דבר הכתו' כלשון בני אדם שמשגיחין ומציצין. ופירוש השם משקיף משמי קדשו להושיע את הצדיקים כענין שנ' השקיפה ממעון קדשך וגו'. עד השקיף ממרום קדשו י"י משמים אל ארץ הביט לשמוע אנקת אסיר לפתח בני תמותה. ולפי שהצבאים והאילות יש להם י"ו עינים לכך דומה הכתו' את הכבוד לצבי או לעופר האילים ואומ' משגיח מן החלונות מציץ מן החכרים. שהקב"ה טהור עינים מראות ברע וגו'. ואו' הנה עין י"י אל יריאיו למיחלים לחסדו. ואמ' עיני בנאמני ארץ לשבת עמדי. ואו' עיני י"י אל צדיקים. ואו' כי עתה ראיתי בעיני. ואו' אני עניתי ואשורני לכך נאמ' משגיח מן החלונות מציץ מן החרכים. שהשם משגיח ורואה עלבון עמו וצופה ומביט צרות שישראל סובלין על קדושת שמו הגדול.

פסוק י

ענה דודי ואמר לי. זה זמן הגאולה עתיד השם לשלוח את אליהו הנביא שנ' הנה אנוכי שולח לכם את אליהו הנביא לפני בא יום י"י הגדול והנורא. ענה דודי על ידי אליהו ואמר לי על ידי מלך המשיח קומי לך רעיתי כענין שנ' קומי שבי ירושלם ואו' קומי אורי כי בא אורך. קומי לך. מן העפר.

רעיתי יפתי. אומה שידעת אותי ולא חלפתני שמע ישראל י"י אל' י"י אחד. יפתי שיפית אותי בפני כל האומות שלא חלפת דתי בדתי האומות.

ולכי לך. כענין שנ' והלכו גאולים.

פסוק יא

כי הנה הסתו עבר. אלו צרות ד' מלכיות שהם דומין לסתיו. זמן שלג ורוח וצנה וחורף.

הגשם חלף הלך לו. כלם יכלו ויאבדו שנ' אעשה כלה בכל הגוים אשר הדחתיך שמה. והגוים חרוב יחרבו. והיו עמים משרפות סיד קוצים כסוחים באש יצתו.

פסוק יב

הנצנים נראו בארץ. אלו הצדיקים שיעמדו קרוב לביאת אליהו.

עת הזמיר הגיע. לאחר שיעמדו הצדיקים כענין שנ' ומשכילי עם יבינו לרבים. ואו' והמשכילים יבינו. אז יעשה נקמה ברשעים ובאומות העולם כענין שנ' שלחו מגל כי בשל קציר. ואו' והכה ארץ בשבט פיו וברוח שפתיו ימית רשע ושבר פושעים וחטאים יחדו ועוזבי יכלו.

וקול התור נשמע בארצנו. זה קולו של אליהו. מה התור משלים נפשו על זוגתו. אף אליהו השלים נפשו על ישראל ש' ענני י"י ענני. ואו' ויהי בעלות המנחה ויגש אליהו הנביא ויאמר ואו' אני עבדך. אמ' לפני הקב"ה רבונו של עולם עתיד אתה לשלחני באחרית אם עכשיו דביר בטלים היאך יקבלו אותי באחרית הימים. ודימה כאן שליחות אליהו לשליחות משה רבינו בצאת ישראל ממצרים. וכשם שעמד משה רבי' בפרץ בעד העגל כן עתיד אליהו לעמוד בפרץ בעד הכרמל. וכל הענין נדרש לשעבר ולעתיד. ר' ברכה בשם ר' יצחק אמ' הנצנים נראו בארץ אלו ד' חרשים. אליהו כהן צדק. ומלכי צדק. ומלך המשיח. ומשוח מלחמה. עת הזמיר הגיע לעשות נקמה בגוים תוכחות בל אומים. וקול התור. וקול ביאת הישועה.

פסוק יג

התאנה חנטה פגיה. משל למלך שזימן אורחים בסעודה ובאו אורחים מאליהם מה עשה המלך העמיד אחד על פתח בית הסעודה ובידו פיתק אמ' כל מי שכתו' בפיתק הכניסהו וכל מי שאינו כתוב אל תכניסהו. כך בשעה שבא משה לגאול את ישראל מתו כל רשעי ישראל בשלשת ימי אפילה וכן לעתיד. והתאנה חנטה פגיה. אלו רשעי ישראל שהם פגים ובוסר. כי ישראל נמשלו לתאנה שנ' כבכורה בתאנה בראשיתה ראיתי אבותיכם. ועתיד השם לקרב את הצדיקים ולשמחם ולרחק את הרשעים ולביישם שנ' כה אמר י"י הנה עבדי יאכלו ואתם תרעבו הנה עבדי ישתו ואתם תצמאו הנה עבדי ירונו מטוב לב. אלו הם הצדיקים שכתובים מעשיהם שנ' בעת ההיא ימלטו עמך כל הנמצא כתוב בספר. אמ"ר חייא בר אבא סמוך לימות המשיח דבר גדול בא לעולם ובו הרשעים כלים והנשארים עליהם הוא אומ' והיה הנשאר בציון והנותר בירושלם קדוש יאמר לו כל הכתוב לחיים בירושלם.

פסוק יד

יונתי בחגוי הסלע. ישראל נמשלו כיונה ונמשלו כחיות לומ' לך אעפ"י שהם תמימים כיונה לפני השכינה. אבל (בין) האומות הם גבורים כחיות שהרי חנניה מישאל ועזריה לא חששו על גזירת נבוכדנצר. שנ' ענו שדרך מישך ועביד נגו ואמרין למלכא נבוכדנצר וגו'. אמרו לענין מסים ושעבודים אתה מלך עלינו אבל להשתחוות לצלמך אתה

נבוכדנצר ואין אתה מלך עלינו. לכך נמשלו ישראל ליונה שהם תמימים כיונה. יונתי בחגוי הסלע. תני ר' ישמעאל למה היו ישראל דומין כשעמדו על הים ליונה שברחה מפני הנץ התחילה מטפחת בכנפיה כדי שישמע בעל השובך ויבא ויציליה. כך היו ישראל יריאין לכנס בים שעדיין לא נקרע לחזור לאחוריהן לא היו יכולין שכבר פרעה הקריב. מה עשו ויצעקו בני ישראל אל י"י. הראני את מראיך. מעשים טובים שבך.

השמיעני את קולך. עמדי בתפלה כי קולך ערב כשירה.

ומראך נאוה. שהיו מראין זה לזה זה אלי ואנוהו. ר' יוסי הגלילי פתח קרא לעתיד. יונתי בחגוי הסלע. אלו ישראל שהם חבויין בין המלכות. הראיני את מראיך זה מעשה הטוב. השמיעיני את קולך. זה תלמוד תורה. כי קולך ערב. לפני השם. ומראך נאוה במעשיך הטובים. ד"א. יונתי בחגוי הסלע. אלו ישראל שהם תחת עשו ש' בו שוכני בחגוי סלע. בסתר המדרגה תחת ידי עשו שסתרו בית עולמים. הראיני את מראיך. הקב"ה מבקש מישראל שיהיו עושין מעשים טובים. השמיעיני את קולך. שיהיו מרבים בתפלה ובתחנונים. כי קולך ערב ומאך נאוה. שבזכות התפלה והתלמוד ובשכר מעשים טובים ישראל נגאין. ד"א. יונתי בחגוי הסלע. אמ' הקב"ה אעפ"י שישראל מגיעין עד עפר ובאין עד המדרגה התחתונה אם יראו מעשיהם טובים ומרבים קולם בתלמוד תורה ובתפלה הם נצולים. גדול התלמוד שקדש למעשה מ' שנה שהלכו ישראל במדבר. גדול הוא התלמוד שהתלמוד מביא לידי מעשה שנ' ומדתם אותם ושמרתם לעשותם. אם לא למד היאך יתקיים. והשם חפץ בתפלת הצדיקים ומביא עליהם ענינים כדי שיבקשו רחמים מלפניו מפני מה היתה רבקה עקרה כדי שיעתר יצחק לי"י וכן אתה מוצא לישראל ויראו מאד ויצעקו בני ישראל אל י"י. ואו' וירא בצר להם בשמעו את רנתם. וכן הקב"ה רדפה בתפלת ישראל ומביא עליהם עיתי צרות כדי להחזירם למוטב לכך נאמ' כי קולך עב ומראך נאוה. וכן אמ' דבורה מקול מחצצים בין משאבים וגו'. אז ירדו לשערים עם י"י. כיון שישראל מתפזרין מיד ירדו לשערי תפלה. משל למלך שהיתה לו בת נאה והיה אוהב לשמוע קולה ולראות יפיה והיא היתה מסתתרת ממנו מה עשה המלך צוה לעבדיו להפחידה כסבורה היא שהם ליסטין התחילה לצעוק אבא אבא ויוצאה אל המלך אמ' לה הראיני את מראיך השמיעיני את קולך. כך בזמן שישראל מתיאשין מן השם מפחידם על ידי האומות והם מבקשים רחמים לפניו ועושים מעשים טובים והוא מושיען.

פסוק טו

אחזו לנו שועלים. לשעבר היו המצריים תופשין התינוקות ומשלוכין אותם ליאור שנ' שועלים קטנים למימי היאור שנ' מי מדד בשעלו מים. לכך הוא חסר וי"ו ולמה נקראו

המצריים שועלים כשם שהשועלים חוזרין לאחוריהם כך המצריים היו חוזרין ורואים לאחוריהם אמרו אם נפילם באש הרי כבר השחית את סדום ואת עמורה באש. אלא נפילם במים שכבר נשבע י"י שלא יביא מבול לעולם. והם לא ידעו שהשם לא יביא עליהם מבול אלא יביאם ויפילם לתוך הים.

וכרמינו סמדר. כל שהיו משחיתים בישראל הם פרין ורבין. שנ' וכאש יענו אותם כן ירבה וכן יפרוץ. ולעתיד ד' מלכיות שהם שלטו בישראל נקראו שועלים. על שהערימו סוד על ישראל שנ' על עמך יערימו סוד. ואין לך ערום כחיות. כשעלים קטנים זו מלכות הרשעה. עשו אבי אדום שנ' הנה קטון נתתיך בגוים. [ואעפ"י שאביו קראו גדול שנ' בנו הגדול והקב"ה קראו קטון שנ' הנה קטון נתתיך בגוים] והם מחבלים כרמים. כרם י"י צבאות בית ישראל שהורגין ומחבלין בכל דור ודור. וכרמינו סמדר. כענין שנ' לא מאסתים ולא נעלתים לכלותם להפר בריתי אתם. כי לא יטוש י"י את עמו ונחלתו לא יעזוב.

פסוק טז

דודי לי ואני לו. הוא לי לאלוה ואני לו לאומה הוא לי לאלוה אני י"י אלהיכם ואני לי לאומה שנ' הקשיבו אלי עמי ולאומי אלי האזינו. הוא לי לאב שנ' כי אתה אבינו ואני לו לבן שנ' בני בכורי ישראל. הוא לי לרועה שנ' רועה ישראל האזינה ואני לו לצאן שנ' ואתם צאן מרעיתי אתם. אתם הוא לשומר שנ' כי הנה לא ינום ולש יישן שומר ישראל. ואני לו לכרם שנ' כי כרם י"י צבאות בית ישראל. קראתי זה ריעי הוא אמ' אשריך ישראל מי כמוך. ואני אמרתי מי כמוך באלהים י"י מי כמוך. הוא אמ' לי ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ. ואני אמרתי י"י אל' י"י אחד. הוא אמ' ומי גוי גדול ואני אמרתי גדול י"י ומהולל מאד. דודי לי ואני לו. דודי לי שנ' אנכי י"י אלהיך ואו' הוא י"י אלהינו ואנחנו עמו ואני לו. והייתם לי סגולה מכל העמים.

הרועה בשושנים. כשרועה את ישראל. שנ' רועה ישראל האזינה. ואמר ידוע תדע פני צאנך שית לבך לעדרים. צאנך אלו שאר העם. עדרים אלו גדולי הדור. דודי לי כענין שנ' וארשתיך לי באמונה. ג' פעמים נאמ' וארשתיך כנגד ג' אבות העולם אברהם יצחק ויעקב. ארשתיך בה' דברים. שהעולם מתקיים בו. בצדקה בחסד במשפט ברחמים באמונה. וכן הוא או' ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה. ונא' וחסדי מאתך לא ימוש. ואו' לא אשקר באמונתי ואו' וברחמים גדולים אקבצך. הרועה בשושנים. לשון ריעוע. אין שרביטו של הקב"ה ממשמש אלא כבני אדם שלבם רך כושן. אמ"ר אליעזר משל לבעל הפירות אינו מטריח אלא על זו שכחה יפה כך אין השם מנסה את הרשעים. אמ"ר

חנינא אין הפשתני מקיש אלא על פשתן יפה שכל מה שהוא מקיש עליה היא משבחת. כך אין השם בוחן אלא הצדיקים שנ' י"י צדיק יבחן. אמ"ר יוחנן אין היוצר מקיש ובודק אלא הקנקנים היפים שאעפ"י שהוא מקיש עליהם כמה פעמים אינם נשברין. וכן הוא אומ' ותשא אשת אדוניו את עיניה אל יוסף לפי שהיה צדיק ועומד בנסיון. כך באחרית הימים אין הקב"ה בוחן אלא קהלות הקדושות ואנשי חסד והצדיקים שבדור שנ' ומן המשכילים יכשלו בחרב ובלהבה. ואו' יתלבנו ויצרפו ויתבררו ועליהם היא או' והשארתי בקרבך עם עני ודל וחסו בשם י"י.

פסוק יז

עד שיפוח היום. ר' ברכיה אמ' עד שיפוח היום עד שירתיח השם היום באש עברו כענין שנ' לפוח עליו לפחת עליו אש להבתיך. ואו' כי הנה היום בא וגו'.

ונסו הצללים. אלו צללי יגון ואנחה שנ' ופדיוי י"י ישובון וגו'. ונסו הצללים. כשתסור בוחן של אומות כענין שנ' לשעבר סר צלם מעליהם.

סוב דמה לך. סוף השם נהפך להם ממדת הדין למדת רחמים. וממהר בגאולתם כצבי וכאיל שהם קלים ברגליהם.

על הרי בתר. כשיטלו המלכיות כתריהן. ד"א. על הרי בתר. על מה שעשו בביתר. אמ"ר יוחנן קל אדרינוס קיסר הורג בביתר פ' אלף רבוא.

פרק ג

פסוק א

על משכבי בלילות בקשתי את שאהבה נפשי. הגלות דומה ללילה כענין שנ' שומר מה מלילה שומר מה מליל. ואומרת כנסת ישראל על משכבי בלילות כשאני שכובה בגלות אני זוכרת רחמיו של הקב"ה ונסים שעשה. לי בלילי הפסח כדרך שאמ' דוד אזכרה נגינתי בלילה עם לבבי אשיחה ויחפש רוחי. וכבר הבטיח השם את ישראל להוציאם מן הגלות כדרך שהוציאם ממצרים שנ' ליל שמורים הוא לי"י להוציא מארץ מצרים וגו'. מלמד שעתידין ישראל ליגאל עוד בפסח. ולפי שאיחרו ישראל בגלות אמ' עליהם דוד ברוח הקדש שנ' השכח חנות אל. האפס לנצח חסדו (מי) גמר אומר לדור ודור. לא לועלם יזנח י"י ולא יוסיף לרצות עוד. אלא אם קפץ באף רחמיו. אעפ"י שכעס רחמיו סלה. בקשתי את שאהבה נפשי. בקשתי לחזור בתשובה אולי אנצל מן האומות.

בקשתי ולא מצאתיו. זו ארך הגלות כענין שנ' כי עוד חזון למועד. ואומ' והיה כאשר קראתי וגו' כן תקראו באזני ולא אענה. כל משכבי בלילות. אמ"ר אבא בר כהנא על

משכבי כענין שנ' ולא ימות ונפל למשכב. שישראל דומין לחולה שנפל למשכב בלילות. אמ"ר לוי אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבונו של עולם לשעבר היית מעיר לי בין לילה ויום בין ליל מצרים ללילה של בבל. בין ליל של בבל ללילה מדי. בין ליל מדי ללילה יון. בין ליל יון לליל אדום. ועכשיו שנתיאשתי מן המצות נסמכו לי לילות אחר לילות. בקשתי את שאהבה נפשי. זה מלך המשיח. בקשתי ולא מצאתיו. שנ' רחק ממנו מנחם משיב נפש.

פסוק ב

אקומה נא ואסובבה. להתעורר משנתי. ואסובבה בתשובה ובמעשים טובים.
בעיר. בעיר וקדיש לבקש רחמים מלפניו.
בשווקים וברחובות. אלו כרכים ומדינות שישראל נפוצים שם בכל מקום ומקום.
אבקשה את שאהבה נפשי בקשתיו ולא מצאתיו. זו ארך הגלות שבזמן שישראל סבורין עתה יכלה הקץ עוד הקץ נמשך כי הרבה סימנין היו להם לישראל וכולם כלו ועברו. ועדיין מחכים.

פסוק ג

מצאוני השומרים הסובבים בעיר. אלו שומרים שבכל דור ודור. הסובבים בעיר. הסובבים בעולם. הם האומות שנשתעבדו בהם.
את שאהבה נפשי ראיתם. כלומ' ראיתם אתם אלוה כאלהינו. את שאהבה נפשי. אין לו שני ואין זולתו. והיאך אנו מניחין את עבודתו להדבק באלהיהם.

פסוק ד

כמעט שעברתי מהם. בזמן שהשם יושיע את שארית עמו מן האומות היו בעיניהם כל הצרות שעברו עליהם כאין כענין שנ' בשוב י"י שבת ציון היינו כחולמים. ואו' כי נישכחו הצרות הראשונות כי נסתרו מעיני.
עד שמצאתי את שאהבה נפשי. אז אהיה לעם לאלהים.
אחזתיו ולא ארפנו. שלא יהיה גלות עוד שנ' ולא יוסיפו לדאבה עוד.
עד שהבאתיו אל בית אמי. זו היא ארץ ישראל בית אומי.
אל חדר הורתי. זה בית המקדש כענין שנ' בחדר המטות.

פסוק ה

השבעתי אתכם בנות ירושלם. שעלו ישראל ממצרים.
בצבאות או באילות השדה. בשבטים שנדמו באילות שנ' נפתלי אילה שלוחה. גור אריה יהודה. בנימין זאב יטרף.

אם תעירו ואם תעוררו שלא תרחיקו את הקץ ושלא תעלו בחומה ושלא תמררו באומות. עד שתחפץ אהבה שביני וביניכם.

פסוק ו

מי זאת עולה מן המדבר. וכי מן המדבר העלה אותם. והלא ממצרים העלה אותם שנ' אעלה אתכם מעני מצרים. הלא על חבתו של ישראל לפני הקב"ה שהם חביבין עליו כמציאה הזו שאדם מוצא במדבר. וכן הוא או' ימצאהו בארץ מדבר. ואו' כענבים במדבר מצאתי ישראל. כתמרות עשן. מה העשן הזה בכל מקום שהולך מיצר כך היו כל האומות מצירין בשעה שעלו ישראל ממצרים שנ' אז נבהלו אלופי אדום וגו'. וכן אמ' רחב הזונה ונשמע וימס לבבינו.

מקוטרת מור. זכותו של אברהם אבינו שהיה ראש אמנה ונמשל למור שהוא ראש' לבשמים שנ' מור דרור חמש מאות.

ולבונה. זה זכותו של יצחק. שכשם שמקטירין הלבונה על גבי המזבח כך העלה יצחק את עצמו על גבי המזבח כשעקדו אביו שיצאו ממנו כהנים ומלכים וחסידים. והוא שאבק עם המלאך ויוכל. וכן לעתיד מי זאת עולה מן המדבר. עתידין ישראל לצאת אל המדבר מפני הצרות ומשם יתגלה להם אליהו. שנ' עוד אושיבך באהלים כימי מועד. ואז יעלו ככלה שהיא מקוטרת מור ולבונה מכל אבקת רוכל. זכר אלו השלשה כנגד ג' אבות.

פסוק ז

הנה מטתי שלשמה. זה בית המקדש שהוא למלך שהשלום שלו. שכשם שהמטה הזו עשויה למנוחה כך בית המקדש עשוי למנוחה לישראל שנ' כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה. וכן שלמה אמ' ברוך י"י אשר נתן מנוחה לעמו ישראל בכל אשר דבר.

ששים גבורים סביב לה. כד' משמרות כהונה וכד' משמרות לויה לשרת את עבודת הכהנים וי"ב שבטי ישראל מלמד שעתידין כל ישראל להקבץ להיות משרתים בבית י"י כימי עולם וכשנים קדמוניות שנ' ששם עלו שבטים שבטי יה עדות לישראל להודות לשם י"י ואו' שם יעבדוהו יהודה וכל בית ישראל כולו.

פסוק ח

כלם אחוזי חרב. כלם יהיו בעלי תורה. וכן הוא אומ' רוממות אל בגרונם וגו'. ומהו משפט כתו' עין תחת עין שן תחת שן. משפט כתו' ואתה על במותימו תדרוך.

מלומדי מלחמה. מלחמות של תורה.

איש חרבו על יריכו מפחד בלילות. לעשות נקמה בעשו על שהיו מפחידין אותם בגלות וכן הוא או' ונתתי נקמתי באדום ביד עמי ישראל. ואו' ולא יהיה שריד לבית עשו כי פי י"י דבר. ואו' והיתה אדום ירשה וישראל עושה חיל.

פסוק ט

אפריון עשה לו המלך שלמה. מלך שהשלום שלו. שעשה לו מקדש לשכון בישראל.
מעצי הלבנון. כדרך שעשה לישראל בצאתם ממצרים. כך עתיד לעשות עוד לשכון בתוכם לבונת להם בית המקדש.

פסוק י

עמודיו עשה כסף. כמשמעו.
רפידתו זהב. זו הכפורת שעל הארון.
מרכבו ארגמן. זו הכפורת.
תוכו רצוף אהבה. אלו הלוחות. הודיעך כי כאשר נגנז הארון בימי יאשיהו עתיד הקב"ה לגלותו לישראל שנ' ובאו ציון ברנה ושמחת עולם על ראשם. שמחה שמעולם הוא הארון.
מבנות ירושלם. לנקום מהאומות על מה שעשו בירושלם. ד"א. אפריון עשה לו המלך שלמה. זו ברית העולם שהוא עשוי ככיפה. מעצי הלבנון. כאדם שבונה בית מעצי הלבנון. עמודיו עשה כסף. אלו ההרים שהם כעמודים. רפידתי זהב זה הרקיע שהוא כזהב. מרכבו ארגמן. זה כסא הכבוד. תוכו רצוף אהבה. אלו נפשות הצדיקים שאין מתערבות בשל רשעים.

פסוק יא

צאינה וראינה בנות ציון. בנות ציון באו על האומות וראו נסים ונפלאים שהוא עושה לעמו והכבוד והעטרה שהוא מעטר ביום כנוס כ' שנ' י"י ימלוך לעולך ועד. ואו' י"י מלך עולם ועד אבדו גוים מארצו ואו' ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו.
אמו. אומתו.
ביום חתונתו. אלו ימי המשיח. שנ' ומשוש חתן על כלה ישיש עליך אלהיך.
וביום שמחת לבו. זה בית המקדש ובנין ירושלם שנ' וגליתי בירושלם וששתי בעמי.

פרק ד

פסוק א

הנך יפה. בתפלה. הנך יפה עיניך יונים. במעשים טובים. הנך יפה. כשאעשה לך נסים. הנך יפה עיניך יונים. זה יום קבוץ גליות.

מבעד לצמתך. בשביל שצמצמת עצמך וסבלת הצרות של אומות כענין שנ' צמתו בבור חיי וידו אבן בי. וכן דוד או' עד אנה י"י תשכחני נצח. ד"א. מבעד לצמתך בשביל שאתם מצומתים לאגודה אחת ולא כיתות כיתות ולא סיעות סיעות אגודות כמו האשה שהיא מצמצמת שערה לאחריה. והוא נאה לה. כך ישראל בזמן שהם מצומצמים הם נאים. לצמתך. כמו גלי צמתך. חשפי שבל גלי שוק.

שערך כעדר העזים. שכשם שהשיער נאה לאשה. כך הצדיקים שבישראל מגינים על בני דורם.

שגלשו מהר גלעד. זה גלות ירושלם שייחדו להקב"ה בין האומות. ד"א. שגלשו כמו גבה הוא. שתרגו' גלוש הוא. מהר גלעד. זו ירושלם. גל שהוא עד לישראל שהשם בחר בם.

פסוק ב

שיניך. אלו הכשרים שבישראל. כשם שהשינים מחזקים את כל הגוף כך כשרים שבישראל מחזקים אותם ליראת בוראם כענין כעדר הקצובות אלו הרחלות שהם מעוברות הרועה הקציבן מכלל כל העדרים לפי שהם מעוברות. כך השם מפריד הצדיקים מן הרשעים.

שעלו מן הרחצה. שהם נקיים מן העבירה ונקיים מכל חטא ועון שנ' אם רחץ י"י את צואת בנות ציון.

שכולם מתאימות. כשם שהרחל הזו מניקת תאומים כך ישראל יושבים זוגות זוגות ועוסקין בתורה.

ושכולה אין בהם. דור שעתיד הקב"ה לבחור בם כולם יהיו צדיקים שנ' ועמך כלם צדיקים.

פסוק ג

כחוט השני שפתותיך. זה חוט הפרוכת. ודמה את חכמי ישראל לחוט השני של פרוכת שהיה נמתח לפני הדביר מבדיל בין הקדש ובין הקדש הקדשים. כך חכמי ישראל מבדילים בין דבר קל לדבר חמור בין דין לדין בין איסור להתיר. שפתותיך. אלו תלמידי חכמים שמורין בשפתותיהן.

ומדברך נאוה. ודבריהם נאים. ודומה לו ולא ממדבר הרים.

כפלח הרמון רקתך. אלו יושבי בתי מדרשות שהם מלאים מצות כרמון.
מבעד לצמתך. שהם מצמצמין עצמן לשמוע דברי תורה שמצומתין הם בגלות וסובלין הצרות ודמה הכתו' את ישראל לתקון אשה זונה וצנועה.

פסוק ד

כמגדל דוד. מה מגדל דוד היה גבוה מכל המגדלים שבירושלם כך בית המקדש גבוה מהכל.
צוארך. זה בית המקדש. מה צואר זה לראש ואם נהפך אין לו חיים כך משחרב בית המקדש נגרע קרן ישראל. מה הצואר נאה לגוף אף בית המקדש נאה לעולם. מה הצואר רוב תכשיטין בו אף ישראל בזמן שבית המקדש קיים רוב הטובות של עולם היו להם.
בנוי לתלפיות. תל שכל פיות מתפללין בו. תלפיות שמתפללין בו מד' רוחות. אמ' הקב"ה אני עשיתי תל ואני עתיד לבנות שנ' ונבנתה העיר על תלה וארמון על משפטו ישב.
אלף המגן תלוי עליו. זה התורה שנ' בו דבר צוה לאלף דור.
כל שלטי הגבורים. אלו בעלי מדרשות שנ' כחצים ביד גבור כן בני הנעורים. אבא מרי ר' אליעזר אמ' אלף המגן זה אילוף הקב"ה שהוא מגן לישראל שנ' מגן הוא לכל החוסים בו. ועיקר תלפיות שהו בנוי מרובע ולא עגול והיו בו מתלוליות כדרך שעושין במגדל הערים מגינים התלויים בו. ד"א כמגדל דוד צוארך. למה נמשל בית המקדש לצואר. מה הצואר בין כתיפיו של אדם אף בית המקדש בין ציון ובין הר הבית שנ' ובין כתיפיו שכן. ר' ברכיה בשם ר' יצחק אמ' אמ' אברהם אבינו לפני השם רבון כל העולמים נעשיתה מגן ולבני אי נעשה מגן. אמ' לו השם אברהם לך נעשתי מגן אחד דכתי' אנכי מגן לך. ולבניך אני נעשה מגינים הרבה שנ' אלף המגן תלוי עליו כל שלטי הגבורים. זה כהונה ומלכות.

פסוק ה

שני שדיך כשני עפרים. אלו מלך המשיח וכהן צדק העתידים להושיע את ישראל כדרך שעשו משה ואהרן. ולמה המשילם כשדים מה השדים הללו מניקים את התינוק כך משה ואהרן היו מלמדין תורה לישראל וכן עתידין לעשות מלך המשיח וכהן צדק. כשני עפרים שאין עיניו ככל החיות. כעופר האילים שהוא נכנס תחת כנפי האדם לאחד שיתגדל בבית.
תאומי צביה. כשם שהיו משה ואהרן אוהבים זה את זה כענין שנ' וראך ושמח בלבו. כך יהיו מלך המשיח וכהן צדק אוהבים זה את זה כענין שנ' בזרובבל ויהושע כהן גדול שנ' ועצת שלום תהיה ביניהם. וכן דרך תאומי שאין מתקנאין זה בצד זה. אלא זה מושך דדו

ואין חבירו מרגיש. וזה פושט דדו ואין חבירו מרגיש. כך זה מחזיק במלכותו וזה מחזיק בכהונתו כדרך שעו משה ואהרן הרועים כשושני שהם מפרנסין את ישראל שנקראו שושנים על שהם רכים כשושנים.

פסוק ו

עד שיפוח היום ונסו הצללים. עד שירתיח השם אש על הרשעים ומצערין את ישראל שנ' כי הנה היום בא בוער כתנור והיו כל זדים עושי רשעה קש ולוהט אותם היום הבא אמר י"י צבאות. ונסו הצללים. יום שינוסו הצללים. שינוס בוחן של אומות בענין שנ' סר צלם מעליהם. ד"א. ונסו הצללים כענין שנ' ונסו יגון ואנחה שהן מחשכין את ישראל.

אלך לי אל הר המור. אל הר המוריה. הר המור שמשם מורין הוראה לישראל שנ' כי מציון תצא תורה ודבר י"י מירושלם.

אל גבעת הלבונה שמשם מלבנין עונותיהן של ישראל.

פסוק ז

כולך יפה רעייתי. מתי יהיה בזמן שיכלו הרשעים מן העולם ויהיו כל ישראל כשרין ויפין במצות ובמעשים טובים שנ' ועמך כלם צדיקים לעולם ירשו ארץ.

ומום אין בך. מום ממש שנ' אז תפקחנה עיני עורים. אמ' הקב"ה הגליתי אתכם בין האומות שכמתי שכינתי בארץ העמים לבעבורכם כביכול שנ'.

פסוק ח

אתי מלבנון כלה אתי מלבנון תבואי. ולמה נקראית המקדש לבנון שמלבין עונותיהן של ישראל ואו' אתי מלבנון כלה כשיצאת מלבנון אל ארץ העמים אתי יצאת וכשאתה באה מארצות הגוים ללבנון מ"ם תחת ל' משמש כגון לא שתם על צאן לן ופי' עם צאן לבן על הכליות עם הכליות וכגון שמלה שלמה. ד"א. מלבנון כלבנון. כמו לכלות דבר י"י בפי ירמיהו כמו מפי ירמיהו. וכן הוא או' ושב יי אלהיך את שבותך.

תשורי מראש אמנה. נהר הוא מנהרות דמשק כמו שנ' הלא טוב אמה ופרפר נהרות דמשק. מלמד שכיון שמגיעין הגליות לקצה ארץ ישראל הן אומ' שירה על קבוץ גליות.

מראש שניר וחרמון. הם הרי ארץ ישראל מלמד שכל ההרים מלאים עם המשוררין ובאין שנ' כי בשמחה תצאו ובשלום תובלון וגו'.

ממעונות אריות מהררי נמרים הם ישראל שיצאו ממעונות אריות ונמלטו מהררי נמרים. האריות והנמרים הם המלכיות שהיו ישראל בידם. וכן הוא או' מעון אריות ומרעה הוא לכפירים שם לביא וגו'. ד"א. תשורי מראש אמנה תבואי מנחה כענין ותשורי למלך. מראש אמנה. בזכות אברהם אביכם שהיה ראש למאמינים מראש ש' וחרמון אזכור

לכם זכות אבותיכם שהולכתים במדבר ארבעים שנה והבאים אל ירדן וחרמון הוא שניר שנ' צידונים יקראו לחרמון שריון והאמורי יקראו לו שניר. והזכיר לו שם שקראו לו האמורי ושם ישראל על שגרשו ישראל את האמורי ממנו. אבל שיאון ושירון לא זכר שהם שמות הקדמונים. ממעונות אריות מהררי נמרים הם מלכיות שעברו בהם ישראל שהם רעים מאריות ונמרים.

פסוק ט

לבבתיני אחותי כלה. אמ' השם היה לי לב עליכם בתחלה לרחמכם כענין שנ' ונתן לך רחמים ורחמך והרבה ועוד הוספתם לי רחמים עליכם שנא'

לבבתיני באחד מעיניך. על שסבלתם עול המלכיות באהבה אני מרחמכם שנ' לכן יחכה י"י לחננכם ולכן ירום לרחמכם וגו'. באחת מעיניך כאחת ענק מצוארוניך. כשם שפשטתם לי צואר ליהרג על ייחודי שנ' כי עליך הורגנו כל היום נחשבנו כצאן טבחה.

פסוק י

מה יפו דודיך אחותי כלה. אמר ר' יוחנן כשם שהכלה אינה נאה אלא בתכשיטין כך ישראל אינם נאים אלא בתלמידי חכמים.

מה טובו דודיך מיין. מה היין מגדל את הגוף כך תלמידי חכמים מגדלים את ישראל. וכן אמ' אלישע לאליהו אבי אבי רכב ישראל ופרשיו.

וריח שמניך מכל בשמים. אלו שמנים של קדש שמן כהונה ושמן מלכות שאין כל אומה ולשון כיוצא בהן. ר' ברכיה ור' חלבו בשם ר' שמואל בר נחמן אמרו בי' מקומות נקראו ישראל כלה שנ' אתי מלבנון כלה. לבבתיני אחותי כלה. נופת תטופנה שפתותיך כלה. גן נעול אחותי כלה. באתי לגני אחותי כלה הרי ששה. וד' בנביאים. ומשוש חתן על כלה. כחתן יכהן פאר וככלה. קול חתן וקול כלה. ותקשרים ככלה. הרי י' לבושים שעתיד השם ללבוש ש' י"י מלך גאות לבש לבש י"י עוז התאזר בגבורה וילבש בגדי נקם ויעט כמעיל קנאה. מדוע אדום ללבושך. זה הדור בלבושו. הוד והדר לבשת. וילבש צדקה. הרי י' ליפרע מי' משפחות הנזכרים באלהים אל דמי לך שבטלו את ישראל מי' הדברות שהיו ישראל מצויינים עליהם ככלה.

פסוק יא

נפת תטופנה. אמ"ר יודן בשם רש' בן לקיש כשם שהלכה היא צריכה להתקשט בכ"ד תכשיטין שבספר ישעיה שנ' ביום ההוא יסיר י"י את תפארת העכסים. כן תלמיד חכם צריך שיהא למוד בכ"ד ספרים חסר אחד מהם אינו חכם. ר' הונא בשם ר' שמעון בן לקיש אמ' מה הכלה צריכה להיות צנועה אף תלמיד חכם צריך להיות צנוע. ר' תחליפא

קסריא בשם ר' שמעון בן לקיש אמ' כשם שהכלה צריכה שיהיו הכל מעידין ש' שתהא טהורה ונקיה כך תלמיד חכם צריך שיהיו הכל מעידין שאין בו דופי. ר' אליעזר ור' יוסי ב"ר חנינא ורבנין אמרין כל מי שהוא או' דברי תורה ברבים ואינם עריבין על שומעיהם נוח לו שלא אמרן שנ' נופת תטופנה דבש וחלב תחת לשונך. שיהיו דברי תורה נאים בשעה שאתם דורשן בנופת ודבש מעורב בחלב.

וריח שלמתיך כריח לבנון. שיהיו תלמידי חכמים ריחם הטוב הולך למרחוק. וכן אתה או' לריח שמניך טובים. וכן אתה מוצא ביעקוב אבינו שנ' בו וירח את ריח בגדיו ויברכהו. זה ריח מעשהים טובים שהיו בו. בא וראה כמה קשה העון שקודם שיחטא אדם הכל ירקאין ממנו. כיון שחטא לא דיי שאין יראין ממנו אלא שהוא ירא מאחרים וכן הוא או' פחדו בציון חטאים. אבל קודם שחטא כתו' וראו כל עמי הארץ כי שם י"י נקרא עליך ויראו ממך. ומה כלה אינה חשודה כך תח' אינו חסוד צריך שלא יחסד כמה שידרוש. נופת תטופנה שפתותיך. לעתיד לבא יהיו ישראל משובחין על כל אומה ולשון. דבש וחלב תחת לשונך. זו אהבה שבין משיח בן דוד למשיח בן אפרים. וריח שלמותיך כריח לבנון. אלו מעשים טובים.

פסוק יב

גן נעול אחותי כלה. זו התורה שפרשיות התורה כמנין גן. ר' חנינא ור' מנא חד אמ' גן נעול שדומה לגל נעול. עד שיבא חכם ויוציא פירותיה.

גל נעול מעיין חתום. זו התורה שהיא דומה למעיין חתום עד שיבא החכם שנ' תורת חכם מקור חיים. וחד אמ' גן נעול אלו הבחורים שאינם כרוצין בעריות. גל נעול אחותי כלה. אלו הבתולת שנועלות פתחיהן לבעליהן. אבא מרי ז"ל פיר' גל נעול לשון פתח והוא לשון תלמוד טרוקו גלי. רבנן אמרי גל נעול אחותי כלה אלו עיתי הקץ שהן נעולים וסתומים שנ' כי סתומים וחתומים. גל נעל מעיין חתום. שלא פרקו מעליהם עול מלכות שמים כל ארך הגלות. גן נעול. אמ"ר יונתן אלו הבתולות. גל נעול אלו הנשואות. מעיין חתום. אלו הזכרים.

פסוק יג

שלחייך פרדס רמונים. לשון משנה. הוא בית השלחים. שדה הצריכה מטר תמיד כדתנן משקין בית השלחים במועד והיו סביבות ירושלם בתי שלחים מלאים בכל מיני בשמים. ד"א. שלחייך בנייך דומים לפרדס רמונים מה הפרדס הזה של רמונים שהוא נאה כך הם ישראל נאים במעשיהם הטובים. מה הרמונים נאים ומוטעמים. כך ישראל מלאים מצוות. וכן ישראל עידים להעשות כפרדס רמונים על ידי אליהו.

עם פרי מגדים. כלומ' גדולים עם טקטנים.

פסוק יד

כפרים עם נרדים נרד וכרכום קנה וקנמון עם כל עצי לבונה. מור ואהלות עם כל ראשי בשמים. הרי כאן י"ב מיני בשמים כנגד י"ב שבטי ישראל העתידין לקבץ בימות המשיח שנ' שם יעבדוהו יהודה וכל בית ישראל כולו.

פסוק טו

מעיין גנים באר מים חיים. זהו שאמ' הכתו' בעת ההיא יצאו מים חיים בירושלם חציים אל הים הקדמוני וגו'. ואו' ומעיין מבית י"י יצא והשקה את נחל השטים. אלו מים מפ' שעתידין לצאת מתחת מפתן הבית כענין שנ' על ידי יחזקאל וימד אלף באמה ויעבירני [במים] מי אפסיים. וימד אלף באמה ויעבירני מי ברכים. וימד אלף באמה ויעבירני מי מתנים. מכאן ואילך מי שיחו. ואו' ועל הנחל יעלה על שפתו מזה ומזה כל עץ מאכל לא יבול עלהו וגו'. רב ושמואל חד אמ' להתיר פה אלהים וחד אמ' להתיר פה עקרות. ותרווייהו איתנהו. מעיין גנים. זה מעיין שעתיד השם לטהר בו ישראל כענין שנ' ואת דמי ירושלם יריח מקרבה. וכבר נקראו ישראל על ידי יחזקאל נדה כענין שנ' כטומאת הנדה היתה דרכם לפני. לא קראם טומאת נבילה או טומאת שרץ אלא טומאת הנדה מה נדה שהיא טובלת במים וכשרה לבעלה כך כשירחצו ישראל במים טהורים יטהרו שנ' וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם וגו'. ס"א. על הנבואה שנמשל למים מלמד שעתידין הכל שתשרה עליהם רוח קדש שנ' ונבאו בניכם ובנותיכם וגו'.

פסוק טז

עורי צפון ובואי תימן. אלו בני הגלות שהם כמו נרדמים והקב"ה מכשרן שהם עתידין להתעורר משנתם שנ' הקיצו ורננו שוכני עפר. ואו' אומר לצפון תני ולתימן אל תכלאי. **הפיחי גני יזלו בשמיו**. זו ארץ ישראל שנ' והיה ביום ההוא יטפו ההרים עסיס. ואו' ואתם הרי ישראל ענפיכם [תתנו] ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא.
יבוא דודי לגנו. זה הקב"ה שישרה שכינתו ביניהם שנ' ושכנתי בתוך בני ישראל והייתי להם לאלהים. ויאכל פרי מגדיו. אלו הקרבנות.

פרק ה

פסוק א

באתי לגני אחותי כלה. מבשר לישראל שהקב"ה יבא וישרה שכינתו ביניהם לעולם כשנים קדמוניות.

אריתי מורי עם בשמי. זה ריח הקטורת והלבונה כענין שנ' כריח ניחוח ארצה אתכם.
אכלתי יערי עם דבשי. אלו איכרי קרבנות. עם החלבים המתוקים כדבש.
שתיתי ייני עם חלבי. אלו הנסכים והמנחות הסולת לבנה כחלב.
אלכו רעים. רעים אלו הצדיקים שנקראו רעים למקום. שנ' למען אחי וריעי אדברה נא שלום בך.
שתו ושכרו דודים. אלו ישראל שנקראו נביאים דודים. שנ' מה יפו דודיך אחותי כלה. מלמד שעתידין ישראל להתענג מטוב השכינה שנ' כי זרע השלום הגפן תתן פריה והארץ תתן יבולה. ואו' ואכלתם אכול ושבוע וגו'. וידעתם כי בקרב ישראל אני ואני י"י אלהיכם ואין עוד ולא יבושו עמי לעולם וראו עינינו וישמח לבנו.

פסוק ב

אני ישנה ולבי ער. אמרה כנסת ישראל אני ישנה במלכיות כאדם שעברו עליו הרבה צרות ומתוך הצרות נפלה עליו תרדמה ויישן לו. כך ישראל בגלות כישינים ואינם יודעים מאי זו מדרגה ירדו ואלה הם צועקים לאלהים בחזקה אולי ירחם עליהם להשיבם למלכותם הראשונה לכך הנביא או' לה לכנסת ישראל שמעי נא זאת עניה ושכורה ולא מיין ולבי ער. זה הקב"ה כענין שנ' צור לבבי וחלקי אלהים לעולם. והוא ישתבח שמו לעד ולנצח נצחים וישועתו תדירה עלינו שנ' הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל.
קול דודי דופק. על ידי הנביאים.
פתחי לי. כלומ' חזרי בתשובה עד שאבא ואגאל אתכם. וכן הוא או' על ידי משה איש האלהים בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה וגו'. ואו' ושב י"י אלהיך וקבצך מכל העמים אשר הדיחך י"י אלהיך שמה. ועל ידי הנביאים נאמ' אם תשוב ישראל נאם י"י אלי תשוב. ואם תסיר שקוציך מפני ולא תנוד.
אחותי רעייתי יונתי תמתי כנגד ד' מלכיות שסבלתם העול שלהם. שנ' כל זאת באתנו ולא שכחנוך וגו'.
שראשי נמלא טל. כלומ' מיום שהגלתי אתכם ולא בחרתי באומה אחרת ולא אמרתי לאחד מן האומות לבנות לי בית לשכון בו כי אל אנכי ולא איש בקרבך קדוש ולא אבא בעיר. לא אבא בעיר אחרת חוץ מירושלם שנ' העיר אשר בחרתי והוא משל על מי שהוא חוץ מביתו והטל יורד עליו והרסיסים של לילה. שהגלות נמשל ללילה. שנ' שומר מה מלילה שומר מה מליל.

פסוק ג

פשטתי את כותנתי איככה אלבשנה. אמרת כנסת ישראל לפני הקב"ה פתחי פתח התשובה כדי שאנאלך והיא אומרת במה אשוב כבר פשטתי את כתנתי לבוש המלכות ולבוש הכהונה ולבוש הנבואה כל אחת ואחת [נקראת] כתונת לעצמה וכן זמן שהיה בית המקדש קיים היינו הולכין ומקריבין קרבנות והקב"ה סולח לעונות משחרב בית המקדש ונתנה ביד הגוים אין אנו יודעים במה נשוב לפתוח פתח התשובה והיא אומרת פשטתי את כתנתי איככה אלבשנה לחזור לקדמותי.

רחצתי את רגלי איככה אטנפם. ואם שמא יעלה בלב האומות שאבוא בדתם להתערב עמהם גם זה הלילה לי להטנף בע"ז שכבר רחצתי רגלי ממנה משחרב בית המקדש ראשון בטלה ע"ז מהם כי ישראל בין אומות העולם לא בנימוסי אומות העולם באין וגם אין בהם כח לעבוד השם כהוגן מפני האומות ומפני שחרב מקדשם ואין לעשות חוקי התורה כראוי אז"ל דרש רחצתי את רגלי אלו דברי שכינה לישראל כלום' והלא כשעשותם העגל אמרתי כי לא אעלה בקרבך אבל עוד שכינתי ביניכם כך אתם אם פשטתם בגדיכם עוד תעדי תופייך.

פסוק ד

דודי שלח ידו מן החור. כיון שראה הקב"ה את ישראל מתעצלין מן התשובה כאדם עצל שהוא במטה והוא מתעצל לירד ממנה מיד שלח מכתו שנ' דודי של ידו מן החור שאין השם שולח המכה ביד כח מן הפתח או מן החלון אלא מעט מן החור כדי להפחידם ולבהלם להחזירם בתשובה מגרה בהם האומות ומפחידם כדרך שעשה בימי המן ומחזירן למוטב ומעי המו עלי. הומה לבי בקרבם מפני אויב ומתנקם מפני עקת רשע כי ימיטו וגו'. כל זה עושה השם והופך לב האומות לשנוא עמו כדי שיקראו לו ויצעקו אליו שנ' בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה באחרית הימים ושבת עד י"י אלהיך ושמעת בקולו. ושב י"י אלהיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך.

פסוק ה

קמתי אני לפתוח לדודי. זה בכל דור ודור בזמן שישראל בצער מיד מתקבצין בבתי כנסיות ובבתי מדרשות וקובעים צומות ומרבים בתפלה לפתוח פתח תשובה.

וידי נטפו מור ואצבעותי מור עובר. אלו בעלי הצדקה שפותחין ידיהם לעני ומתנותיהם נחשבות כמור דרור בקטורת הסמים. ואצבעותי מור עובר. אלו מלמדי תינוקות שמורין להם באצבעותם ובכל זאת נמשכה הגלות על כפות המנעול. ששערי תפלה ננעלו שנ'

גם כי אצעק ואשוע שתם תפלתי. סכותה בענן לך מעבור תפלה. שערי תפלה ננעלים והישועה נכפתת כדרך שאתה מוצא ביחזקאל ששם מחבת ברזל בינו לבין העיר.

פסוק ו

פתחתי אני לדודי. הרבה פעמים פתחו ישראל פתח התשובה והם סבורים שהם נגאלים. ודודי חמק עבר. והקץ מתארך עליהם כשם שהיו הנביאים קוראים אל ישראל השכם והערב והם לא שמעו כך הם צועקים בגלות ואינם נענים. ודודי חמק עבר.

נפשי יצאה בדברו. אלו דברי הנביאים שדברו בשם אלהינו אנחנו מקוים ומיחלים וישראל מוסרין נפשם על דברו שנ' ולדברו הוחלתי. ואו' נפשי לי"י משומרים לבקר שומרים לבקר. הרי נפשי יצאה בדברו. ואו' נפשי בכפי תמיד שהרי ישראל מקוים בכל דור ודור לישועת י"י והם נשחטין ונטבחין על שם קדשו. ועוד מיחלים ומחכים ומקוים אולי יש תקוה. ואו' יחל ישראל אל י"י כי עם י"י החסד והרבה עמו פדות.

בקשתיהו ולא מצאתיו כענין שנ' כי עוד חזון למועד. ואו' כי ימים רבים ישבו בני ישראל אין מלך ואין שר ואין זבח ואין מצבה.

קראתיו ולא ענני. כענין שנ' אלהי אקרא יומם ולא תענה לילה ולא דומיה לי. ואו' יגעתי בקראי נחר גרוני כלו עיני מיחל לאלהי. ואו' עד אנה י"י אזעק [עליך] חמס. ואו' עד אנה תסתיר לנצח וכאלה הענינים רבים במקרא על ארץ הגלות שאנחנו בו.

פסוק ז

מצאוני השומרים הסובבים בעיר. אלו אומות העולם שהם מכים וחובטים ופוצעין את ישראל שנ' הכוני פצעוני וכן הוא אומ' גוי נתתי למכים וגו' והסתרתי פני מהם והיתה לאכול וגו'.

נשאו את רדידי מעלי שומרי החומות. אלה הם המלכיות שישראל בתוכם והאימות מאבדין את חסידיהם כענין שנ' ומן המשכילים יכשלו בחרב ובלהבה. ואו' לצרור ולברר וללבן עד עת קץ.

פסוק ח

השבעתי אתכם בנות ירושלם. זה השבועה שישראל משביעין את הנביאים בשעת הנחמה כשיבאו לנחם את ישראל והיו אומ' להם משביעין אנו עליכם שאם תשרה עליכם רוח הקדש ותמצאו את דודי מה תגידו לו על הצרות שקבלו ישראל בין האומות. כי חולת אהבה אני חולה אני בגלות על אהבת הקב"ה שנ' אלו כבתולה חוגרת שק על בעל נעוריה.

השבעתי אתכם. זה שבועה שישראל משביעין לאומות העולם בשעה שהם מאניסים אותם לצאת מתחת כנפי השכינה וישראל משביעין אותם הניחוני כי לא נשמע לכם כי אין כי"י אלהינו.

אם תמצאו את דודי. אם הייתם יודעים את תורת אלהינו מה תגידו לו. הייתם משבחים אותנו ואו' בטוב הם עושין כי חולת אהבה שאנחנו חולים על רוב חיבת אהבת אלהינו ואלמלא הייתם מבינים התורה שלנו מעולם לא היתם מאניסים אותנו להוציאנו מתורתינו שהיא תורת אמת וייחודו של השם טוב מכל כסף וזהב שבעולם וזהו העיקר כי הכתוב של מטה מעיד עליו שנ' מה דודך מדוד שככה השבעתנו. ולענין הפירוש שלמעלה כנגד הנביאים זו תשובתם לישראל מה דודך מדוד שככה השבעתנו כלומ' מאין התבוננת שבחו של השם וידעת כי אין כי"י אלהינו והם משיבים לכם מהרבה ענינים אני ידוע שהשם אלהים חיים ומלך עולם ואין מבלעדו מושעי.

פסוק ט

דודי צח ואדום דגול מרבבה. וכל הענין. מה דודך מדוד. זו תשובת האומות לישראל שהם עומדין בייחודו של בורא שהכל נהרגין על שם קדשו שנ' כי עליך הורגנו כל היום ואומות העולם תמהין על זה הענין ואו' לישראל מה דודך מדוד. מה טובות עשה עמך י"י אלהיך מכל אלהי העמים. היפה בנשים. זו כנסת ישראל שהיא מיופה בחזוק תורתה שכל האומות בזמן שנופלין בגלות מיד שוכחים את אלהיהם ואת תורתם ושוכחים את מעשיהם הטובים הראשונים. אבל ישראל אעפ"י שגלו לא שינו את מעשיהם ואת תורתם ולא שכחו את אלהיהם לכך נקראת כנסת ישראל היפה בנשים.

מה דודך מדוד שככה השבעתנו ולא עבדים הייתם במצרים ד' מאות שנה. ומשם משלו בכם מלכי אשור ומלכי כשדים ועתה נטש אתכם ביד כל אומה ולשון מה אין אתם נכנסין בנימוסי האומות ואתם נתונים למשל ולשנינה בכל העמים.

פסוק י

דודי צח ואדום. זו תשובה שישראל משיבין לאומות העולם על שאמ' להם מה דודך מדוד והם עונין דודי אין לי שני ואפס זולתו ואין מבלעדיו מושיע. צח ואדום. צח הוא לישראל. שנ' והשביע בצחצחות נפשך. ואדום בשעה שהוא נפרע מאויבי עמו שנ' מדוע אדום ללבושיך. ואו' מי זה בא מאדום. צח ואדום. מדמה הוא דמיונות הרבה על ידי נביאם שנ' וביד הנביאים אדמה. פעמים הוא נדמה כגבור שנ' י"י כגבור יצא. י"י איש מלחמה. פעמים כזקן שנ' ועתיק יומין א'.

דגול מרבבה. אות ברבבה מצבא שלו. אין ערוך אליו הוא מרגילנו ברגלים על גויי הארץ שנ'. ולתתך עליון על כל הגוים אשר עשה לתהלה ולשם ולתפארת. דגול מרבבה. כענין שנ' ובשם אלהינו נדגול. מלך בשר ודם חיילותיו נכנסין עמו למלחמה לעזרו ואנחנו עמו נכנסין במלחמה שנ' י"י איש מלחמה י"י שמו. ואנחנו בשם אלהינו נזכיר. י"י אלהי צבאות י"י זכרו.

פסוק יא

ראשו כתם פז. כיון ששאלו אומות העולם לישראל מה ראיתם להדבק בשם יותר מכל אלהי העמים הם מגידים להם שבחו במקצת. צח ואדום דגול מרבבה. ראשו כתם פז קווצותיו תלתלים שחורות כעורב. עיניו כיונים על אפיקי מים רוחצות בחלב יושבות על מלאת. לחייו כערוגת הבושם מגדלות מרקחים שפתותיו שושנים נוטפות מור עובר. ידיו גלילי זהב ממולאים בתרשיש מעיו עשת שן מעולפת ספירים שוקיו עמודי שש מיוסדים על אדני פז מראהו כלבנון בחור כארזים. חכו ממתקים וכולו מחמדים. כד' מיני שבח כנגד כד' ספרים.

ראשו כתם פז. דבר הכתו' דברים הנשמעים לאוזן דרך מלך מהודר ואיש גבור ונחמד למראה ונאה עד אין חקר. וכל זה הספור על שם מעשיו של הקב"ה והתורה שנתן לעמו להודיע לכל באי העולם כי אין כי"י אלהינו. ואין תורה כתורת משה רבינו איש האלהים. על כן אנחנו מתאמצים בבוראינו ובתורתו כענין שנ' דרשו י"י בהמצאו. דרשו י"י ועוזו בקשו פניו תמיד. ראשו כתם פז. התורה שנתן לנו שנקראת ראשית שנ' י"י קנני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז. כתם פז. הנחמדים מזהב ומפז רב. ואו' לא תסולה בכתם אופיר. **קווצותיו תלתלים**. על שפתח בראש דבר על השיער שבראש. ופירושו על קווצי האותיות של תיבה שאם החליף דלי"ת ברי"ש או בי"ת בכ"ף או ה"א בחי"ת מחריב כל העולם. וכן אז"ל על כל קוץ וקוץ של תורה יש בו תילי תלים של הלכות לכך נאמ' קווצותיו תלתלים שחורות כעורב. שהשיער השחור נאה לבחור. ואעפ"י שכתו' ושער רישיה כעמר נקי כל אחד ואחד ממנו לעינינו מתפרש. שחורות כעורב שאם אין אדם משחיר מין השחור ומעריב ומחשיך בבית המדרש ללמוד דברי תורה אין דברי תורה מתקיימין בו. שחורות כעורב. שאם אין אדם מתאכזר על עצמו כעורב על בניו אין דברי תורה מתקיימין בידו. שחורות כעורב. כל הצבעונין מתחלפין לשחור והשחור אינו מתחלף למין אחר. כל כך הדתות מתחלפות לדת אחרת. אבל התורה לעולם משתנה ואינה מתחלפת שנ' יראת י"י טהורה עמדת לעד. ואו' כי לא תשכח מפי זרעו. ד"א. קווצותיו תלתלים. זה הסרגול. שחורות כעורב. זה הכתב שהוא שחור על גבי לבן. ד"א. קווצותיו

תלתלים. בזמן שאדם נכנס ללמוד תורה והוא שומע תלי תלים אם נצל הוא בורח ואם בקי הוא שמח שמצא מלאה מרובה והשכר מרבה כנגדו.

פסוק יב

עיניו כיונים על אפיקי מים. מה היונים הללו משוטטים בכל הארץ צופות רעים וטובים. עיניו כיונים על אפיקי מים אלו תלמידי חכמים שהם גלגל עיני של אדם.

על אפיקי מים. לשבעה בשעה שהם יושבים ועוסקים בתורה השם מביע להם חכמה ומאיר עיניהם שנ' מצות י"י ברה מאירת עינים. ואו' גל עיני ואביטה נפלאות מתורתיך.

רוחצות בחלב. ראית מעולם יונים רוחצות בחלב. אלא מלמד שכל הענן מדבר על חכמת התורה. בזמן שתלמידי חכמים עוסקים בתורה מלבינין את דברי תורה כחלב ומרחיקין כל ספיקה שבהם.

יושבות על מלאת. שהם יושבין ועוסקין בתור כאדם שיושב על מלאת הבריכה וממלא ומשקה. כך תלמידי חכמים מדברים בחכמה ומדברים [מלמדים] אותה ברבים.

פסוק יג

לחיו כערוגת הבושם. אלו לחייה של תלמידי חכמים שהם דומין לערוגת הבושם. מלאה מיני בשמים. כך לחייהם מלאים טעמי תורה.

מגדלות מרחקים. שמגדלים מיני רקוחים בפיהם והם טעמי תורה ושבחו של בורא הכל שפתותיו שושנים שפשותיהם של שונים כענין שנ' ושננתם לבניך ודברת בם.

נוטפות מור עובר. כשם שריח המור עובר לכל רוח סביבותיו כך ריח למידי חכמים עובר לכל מקום ומקום. ד"א. לחיו כערוגת הבושם. כל מי שמשים לחייו כערוגה זו שהכל דשין אותה לדברי תורה מתקיימין בידו. מגדלות מרקחים. כשם שהמגדל של ריקוחים נפתח ואינו מריח ריחות הרבה. כך חכם פותח פיו וטעמי תורה נשמעין. שפתותיו שושנים. רכים כשושנים נוטפות מור עובר. מרים לעבור עליהם.

פסוק יד

ידיו גלילי זהב. זו תורה שניתנה מידו של השם ש' מימינו אש דת למו. ואו' כתובים באצבע אלהים.

ממולאים בתרשיש. על כל דבור. ודבור יש טעמי תורה מלאים מאבני יקר כענין שנ' תרשיש שוהם וישפה. חנניה בן אחי ר' יהודה או' והיה דורש על כל דבור ודברו דקדוקי התורה כשם שבין גל גדול לגל גדול גלים קטנים כך תלמידי חכמים דורשין בתוך ההלכה מדרשות ואגדות.

מעיו עשת שן. זה פי' התורה שיוצא מן התורה ד' מן הגוף. כך יצא מן התלמוד מן ספר התורה. והוא דומה לעשת שן. לחתיכת שן הפיל שהוא נאה וחזק והמצוות מבוארות בו.
מעולפת ספירים. כמו ותכס בצעיף ותתעלף. כך התורה מכוסה בחכמות רבות ואין סוף לשבח חכמת התורה. ונמשלו טעמי התורה כספירים שהם נכבדים בעיני הצדיקים שנ' יקרה היא מפנינים. ואו' לא תסולה בכתם אופיר. בשוהם יקר וספיר. ס"א. מעולפת ספירים עולה ומתיכה באבנה ספירים.

פסוק טו

שוקיו עמודי שש. כל הנביאים לא ראו את השכינה אלא בצל השמש. שוקיו של תח' עמודי שש. שיש לו כח ביום הדין על שעמל בתורה.
מיוסדים על אדני פז. שמעשיהם של צדיקים מיוסדים על התורה שהיא אדני פז.
מראהו של צדיק כלבנון כענין שנ' ילכו יונקותיו ויהי כזית הודו.
בחור כארזים שנ' צדיק כתמר יפרח כארז בלבנון ישגא.

פסוק טז

חכו ממתקים. חיך תלמיד חכם מוצא טעמי תורה המתוקים מדבש ונופת צופים.
וכולו מחמדים. שהתורה מדריך האדם להיות כולו מחמדים. וכולו מחמדים זה פי' התורה כענין שנ' אז ראה ויספרה הכינה וגם חקרה. אז ראה המקרא. ויספרה זה תרגום. הכינה אלו הטעמים. וגם חקרה זה הנקוד.
זה דודי וזה רעי בנות ירושלם. עם שיש לו אלוה נורא ותורה כזאת כלום יכולין הם להחליפו זה דודי וזה רעי. אין כל אומה ולשון כמוהו שנ' לא עשה כן לכל גוי.

פרק ו

פסוק א

אנה הלך דודך היפה בנשים. אומ' אומות העולם לישראל הואיל ואלהיכם גדול מאד ותורתכם כל כך אם כן למה הניח אתכם ביד האומות אה הוא אלהי האלהים ואדני האדנים והוא מלא העליונים והתחתונים שנ' לי"י אלהינו השמים ושמי השמים הארץ וכל אשר בה. ועתה הניח אתכם כל זה הזמן.
ונבקשנו עמך. אם יגאל אתם אנחנו מקריבים לעבודתו כמותכם שנ' אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרא כלם בשם י"י מי גר את עליך יפול. ואו' נלכה עמכם כי שמענו כי אלהים עמכם.

פסוק ב

דודי ירד לגנו. משיבה כנסת ישראל ואו' הקב"ה ירד לגנו עתיד לרדת לעולמו ולראות עוני עמו כי כל מה שעתיד השם לעשות כאלו נעשה כענין שנ' אלה הדברים עשיתם ולא עזבתים והם עתידים כך דודי ירד פירושו ירד לגנו אלו ישראל שנקראו גן נעול.

לערוגת הבשם. בזמן שיראה מעשיהם מבושמים. וכן הוא או' כן ירד י"י צבאות לצבוא על הר ציון ועל גבעותיה.

לרעות בגנים. לשרות שכינתו ביניהם.

וללקוט שושנים. יקבץ את צדיקיו אל עיר קדשו ירושלם. ואתם תלוקטו לאחד אחר מבני ישראל.

פסוק ג

אני לדודי. אלו הצדיקים שמדבקים עצמם לייחוד השכינה שנ' ואתם הדבקים בי"י אלהיכם חיים כלכם היום. ולכל הצרות והרעות שבאות עלי אני לדודי לא אשכחהו ולא אעזבהו. שנ' כי בקרב ישראל אני. ואו' והיו לי לעם ואני אהיה לכם [אלהים].

הרועה בשושנים. הוא רועינו מקדם שנ' רועה ישראל האיזנה והוא ירעה אותנו שנ' אני ארעה צאני. בשושנים. ישראל שהם רכים כשושנים נאים כשושנים.

פסוק ד

יפה את רעייתי כתרצה. לא למדנו שבח תרצה בכל מקום ובכל המקרא שכתו' מדמה כאן לתרצה אלא למדרש הוא בא. אמ' הקב"ה בזמן שאתם נראין שלמים לפני בזמן שהייתם עולים ממצרים ברגלים ושלחתי לפניך מלאך וגרשתי את האמורי וגו' וגם את הצרעה ישלח י"י אלהיך בם.

פסוק ה

הסבי עיניך מנגדי. לאחר שספרה כנסת ישראל בשבחו של השם בפני האומות חזר הכתו' לדבר בשבחה של כנסת ישראל. יפה את רעייתי. הסבי עיניך מנגדי. אמ' הקב"ה אם רצונך התבונן עי [על] כל מה שהבטחתיך לעתיד אני עתיד לעשות לך. הסבי עיניך על עניניך הראשונים הטובות שעשיתי עמך והסבי עליהם ומאותם תדעי העתידות שהם הרהיבוני מהם את למד הרבה טובות העתידות. משל [למלך] שזימן אורחים וצייר כל מיני הסעודה במפה והיו האורחים רואין אותם ודעתם מתיישבת כך הקדים השם מעין דוגמת העתיד לבא והראה לצדיקים אמ' השם אני אמית ואחיה. וכבר עשה על ידי אליהו ואלישע ויחזקאל אמ' והיו מלכים אומניך אפים ארץ ישתחוו לך. וכבר עשה על ידי נבוכדנצר שנ' נפל על אנפוהי ולדניאל סגיד. באדין מלכא לדניאל רבי ומתנן רברבן

סגיאן גו'. אמ' אם תעבור במים אתך אני. וכבר בקע הים והחריב את מי הירדן לפני ישראל. אמ' כי תלך במו אש לא תכוה. וכבר נעשה על ידי חנניה מישאל ועזריה הרי שהם הרהיבוני שהם העינים ההם ראיתיו הרהיבוני שמחו לבי להבטחתך. ד"א. הסבי עיניך מנגדי. זה על דרך געגוע כאדם שיש לו אשה אהובה מאד וכל זמן שהוא רואה את עינה בוכות מיד נתמלא עליה רחמים וכל מה שמבקשת עושה לה על רוב אהבתו אותה והקב"ה או' לה לכנסת ישראל הסבי עיניך מנגדי. סבלי עול הגלות ואל תרחקי את הקץ כי עת לכל חפץ.

שהם הרהיבני. שאני מתמלא עליכם רחמים רבים אלא שכבר נגזרה גזירה עד עת קץ ואל תרחקו את קץ. ד"א. הסבי עיניך לנגדך. מם במקום למ"ד כמו על צאן לבן עם צאן לבן על הכליות עם הכליות וכן מלבנון ללבנון. כלומ' הסבי עיניך לנגדי וחזור בתשובה שהם הרהיבוני שאם תחזרי בתשובה אגדל עמך נסי.

שערך כעדר העזים. השיער שנסעדתם לכל רוח כמוץ עובר כעזים שמתפזרין שדרך העזים להתפזר אחר מרעיתם על ההרים כך נתפזרים בין האומות כמו העזים שגלשו מן הגלעד שגורשתם מארץ הגלעד ונקראת ירושלם גלעד על שם גלעד. ד"א. שגלשו מן הגלעד. עתיד הקב"ה להוריש ישראל את ארץ הגלעד כבראשונה שנ' לי גלעד ולי מנשה ואפרים מעוז ראשי יהודה מחוקקי.

פסוק ו

שניך כעדר הרחלים. ולמעלה הוא או' כעדר הקצובות. זה פי' לקצובות שהם ורחלים על שהרחלים קבצים במרעיתם. כן השינים מתקבצות אל המדרשות.

שעלו מן הרחצה. שמעלים הדבר על בוריו ומרחיצים עוונותיהם של ישראל.

שכולם מתאימות. יושבים זוגות זוגות ועוסקין בתורה.

ושכולה אין בהם. עוברי עבירה.

פסוק ז

כפלח הרמון רקתך. מסודרים דבריהם כסדור גרעיני הרמון אפי' הריקנין שבהם מלאים מצות כרמון.

מבעד לצמתך. משבאו השונאים ירבו הייסורין שנ' ביעותיך צמתותני. והשם מעלה עליהם שכר טוב.

פסוק ח

ששים המה מלכות. הם אומות שיש להם מלכות. ולשון ששים המה מלכות. המה בני עשו ואלופיהם של בני עשו וכל בני עשו (ושל בני שעיר) שיצאו ממילכה ורבקה.

ושמונים פילגשים. הם בני הגר וקטורה שהם כ' שהכל פ' כמו ג'. שלשה המה נפלאו ממני וארבעה לא ידעתים. והוא הרביעי.
ועלמות אין מספר. שאר האומות.

פסוק ט

אחת היא. כנסת ישראל. תמתי בני יעקוב של איש תם. ופ' פילגשים ועד כ' שאין להם מלכות והם אומות כמו ערביים ופיצינקי וקומוני. ס"א. הכל פ'. אבל הלשונות נתחלקו לע' כבראשונה ואחר כן נתערבו הלשונות ונתוספו עליהם והם פ' כמו כלכי שהם לשון פרנקי והוא לשון כנני אלא לשון לעצמן. ועלמות אין מספר. אלו משפחות ולשונות שמתחלקות ע' אומות ולא בחר השם באומה ולשון כי אם בישראל זרע אברהם יצחק ויעקב. מדרש. ששים המה מלכות. הם כ"ד ספרים ול"ו מסכתות. ועוד כ' מסכתות שאין להם תלמוד הכל פ'. ועלמות אין מספר אלו מדרשות ותוספתות ובריייתות. והכל נסמכין על תורת משה איש האלהים שנ' אחת היא יונתי תמתי ואו' תורה אחת יהיה לכם. ואו' זכרו תורת משה עבדי.
אחת היא לאמה. שלא חלפוה ישראל בתורה אחרת.
ברה היא למולדתה. כל הדורש פסוק מדעתו כאלו קבלו מהר סיני.
ראוה בנות ויאשרוה. כל אומות מודים שתורת משה ניתנה בהר סיני מפי הגבורה ואו' אשרי תמימי דרך ההולכים בתורת י"י.
מלכות ופילגשים ויהללוה. כל האומות מהללות תורת משה איש האלהים. ד"א. אחת היא יונתי. זו כנסת ישראל. אחת היא לאמה שנ' ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ. לאומה שבחר בו שהם לאומה. שנ' אתם תהיו לי ממלכת כהנים וגו' ברה היא ליולדתה כענין שנ' אני היום ילדתיך. בני בכורי ישראל. ואו' הבן יקיר לי אפרים. ראוה בנות. בזמן שיתקבצו ישראל מן הגוים יראו גוים ויבושו. ויאשרוה. שנ' ואישרו אתכם כל גוים כי תהיו אתם ארץ חפץ. מלכות ופילגשים. אלו אמות העולם שיש להם מלכות ושאין להם מלכות. ויהללוה שנ' אז יאמרו בגוים הגדיל י"י לעשות עם אלה. מדרש אגדה. ששים המה מלכות וכ"ד ספרים וי"ג ברייתות שנכרתו על המילה והמילה עצמה. וייחודו של השם. ופ' פילגשים. ראשי סדרים. מ' מאימתי. י' יציאות. ח' חמש עשרה. א' ארבע אבות. כ' כל הזבחים. א' אבות חטמאות. הרי פ' לששה סדרי משנה. ועוד שהמשנה מתחלת מ' מאימתי ומסיימת מ' בשלום. ועלמות אין מספר. הם סיפרא וסיפרי תוספתא וכל המדרשות. אחת היא יונתי. זו התורה שהכל נשענין בה.

פסוק י

מי זאת הנשקפה כמו שחר. מה השחר הכל מחכים לו. כך מלך המשיח כל ישראל מחכים לו. ומה השחר בא אחר האפילה. כך ישועת ישראל באה אחר צרות הגלות. וכן הוא או' למנצח על אילת השחר. זו גאולתם של ישראל.

יפה בלבנון ברה כחמה. מה גלגל הלבנה והלבנה שאין (והחמה שהם) באין לעולם בפרהסיא כך כשתגלה מלכות בית דוד היא בבאה לעולם בפרהסיא. מי זאת הנשקפה כמו שחר. זו ישועת ישראל. שהשם נפרע משונאיהם כהשקפת השחר כדרך שאתה מוצא בפרעה שנ' ויהי באשמורת הבקר וישקף י"י אל מחנה ישראל. זכר כאן שחר ולבנה וחמה למדך שכשם שאין המאירים שלהם שוים כך אין הצדיקים שוים לעתיד לבא. אבל כל אחד ואחד מהם מקבל שכר כפי מעשיו.

איומה כנדגלות. מלמד שאימתן של ישראל תהא על כל אומה ולשון. כיום שהיו הולכים מגולים בצאתם ממצרים כענין שנ' שמעו עמים ירגזון. לשעבר (היו) ענני הכבוד מקיפין את ישראל ולעתיד ובא י"י על כל מכון הר ציון. וכתי' וסוכה תהיה לצל יומם וגו'. לשעבר היה הבאר לישראל ולעתיד כתי' כי מרחמם ינהגם ועל מבועי מים ינהלם. לשעבר היה המן יורד לישראל ולעתיד תערוך לפני שולחן נגד צוררי לכך נאמ' איומה כנדגלות. איומה כנדגלות. אימתן של ישראל על האומות כדגלים של ישראל שנ' והיו מלכים אומניך ושרותיהם מניקותיך וגו' ואו' והיה הגוי והממלכה אשר לא יעבדוך יאבדו.

פסוק יא

אל גנת אגוז ירדתי. מה הגינה הזאת נגזזת ועוד עולה כך ישראל נגזזין במלכיות ונחלפין ועולין. וכשם שהאגוז מתלכלך בטיט ואדם מרחיצו והוא נטהר כך ישראל על כל עוונותיהם עתידין להתרחץ מהם וליטהר שנ' וזרקתי עליכם מים טהורים. ומה אגוז בזמן שהוא לוקה מגלין שרשיו והוא מצליח. כך ישראל בזמן שלוקין מתוודין מעוונותיהם והם מצליחין. שנ' נחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה עד י"י. אבל מכסה פשעיו לא יצליח. ומה אגוז עשוי ד' מגרות כך היו (נעשו) ישראל נחלקין לד' פינות העולם. ומה אגוז אחד מהן נלקח וחביריהן מרגישין. כך האיש אחד יחטא ועל כל העדה תקצוף. ומה האגוז יש בו ג' מינין יש בהם נפרכין בנחת. ויש בהם בינוניים. ויש מהן קשין לישבר. כך יש בישראל נוחין לתת צדקה. ויש מהן שצריך הגבאי לתבוע מהן. ויש מהן קשים שאינם רוצים לתת צדקה לעניים.

לראות באיבי הנחל. בכל שנה בחדש האביב הקב"ה מחזר בעולם לראות אם יש צדיק בעולם שיגאלו ישראל בזכותו.
לראות הפרחה הגפן. אם יש להם מצות. פתח הסמדר. דור שהוא סמוי בגלות. אם פתח את עיניו למצוות
הנצו הרמונים. אם הגדילו הרמונים זכיות שאין הגאולה מתעכבת אלא על ידי העונות שנ' הן לא קצרה יד י"י מהושיע וג'. כי [אם] עוונותיהם מבדילים ביניכם לבין אלהיכם. ולמה בחדש האביב שמובטחין הן שבחדש האביב נגאלין שנ' ראשון לציון הנה הנם.

פסוק יב

לא ידעתי נפשי שמתתני. מלמד שאין בריה מרגיש בשעה שהקב"ה מבקש לגאול את ישראל שנ' פתאום יבא אל היכלו. ואו' בטרם תחיל ילדה בטרם יבא חבל לה והמליטה זכר. זה מלך המשיח. נפשי שמתני תפלתי שמתני.
מרכבות עמי נדיב. להיות עולה לירושלם במרכבות כענין שנ' והביאו את כל אחיכם מכל הגוים כמנחה לי"י. עמי נדיב כענין שנ' נדיבי עמים נאספי עם אלהי אברהם. אברהם אבינו נקרא נדיב שנ' מה יפו פעמים בנעלים בת נדיב. וישראל נקראו נדיבים על שמם שנ' נדיבי עמים נאספו עם אלהי אברהם לכך נקראו כאן עמי נדיב ואמ' ארפא משובותם אוהבם נדבה כי שב אפי ממנו.

פרק ז

פסוק א

שובי שובי השולמית. למה ד' פעמים שובי שובי כנגד ד' מלכיות שאומות העולם אומ' לישראל הואיל והוכיח (ושכח) אתכם כמו (בואו) והכנסו אצלינו ותהיו כמונו. השולמית שכבר נשלמתם ונגמרתם כענין שנ' ואכלה אתכם ארץ אויביכם.
שובי שובי ונחזה בך. נגדך אתכם כדוכוסין ואיפרפן כענין שנ' ואתה תחזה מכל העם אנשי חיל. וישראל משיבין להם מה תחזו בשולמית. מה תוכלו להיטיב לנו כמחולת המחנים. כלום אתם יכולין לעשותינו כימי היותנו במדבר בד' מחנות נוסעים בדגלים על פי י"י יחנו ונוסעים על פי י"י. או כמחולת. מכים (מרים) בים [או] כמחולות [דוד] בשובו מהכות את הפלשתי. שובי שובי השולמית שובי שובי ונחזה בך. זה הבטחה לישראל לקבצם מד' כנפות העולם. והיא שואלת לנביאים מה תחזו בשולמית. מה טובה תעשו לישראל והם או' כמחולת המחנים שנ' ויצאת במחול משחקים ואו' אז תשמח בתולה במחול. ולמה נקראת שולמית משום ש' הני נוטה אליה כנהר שלום.

פסוק ב

מה יפו פעמיך בנעלים בת נדיב. לשעבר היו ישראל עולין ג' פעמים בשנה בחג המצות ובחג השבועות ובחג הסוכות והיה הדבר חביב לפני השם שהרי בכל המצות לא כתי' אדון וכאן כתב את פני האדון י"י. על שישראל באין להשתחוות לפניו בבית מקדשו. וכן לעתיד לבא כתי' והיה מדי חדש בחדשו וגו'. ואז יהיו יפים פעמי ישראל כנעלים כענין שנ' והכהו לשבעה נחלים והדריך בנעלים. אבא מרי ז"ל דרש מה יפו פעמיך לשון פעמון. כלומ' נאים הם ישראל בזמן שמשמיעין קולם בפעמונים בתלמוד תורה ובתפלתם. ובשמשון הוא או' לפעמו במחנה דן. שרוח הקדש הנעירתו. בנעלים. בזמן [שהם] נועלים עליהם במדרשות ויושבין ועוסקין בתורה. בנעלים שהם נועלין עצמם מכל איסור כענין שנ' גן נעול אחותי כלה. בת נדיב. בתו של אברהם אבינו שנקרא נדיב.

חמוקי יריכיך. הם דברי תורה שצריכין צניעות כמו הירך של אשה שהיא מכוסה. חמוקי יריכיך. סיגול היריכים כמו כלאים שהם צמידין כמו וחלי כתם אלו טעמי תורה שהן יוצאים מן התורה כמו החלאים לירך.

מעשה ידי אמן. מעשה אומנותו של הקב"ה הם דברי תורה שנ' מימינו אש דת למו.

פסוק ג

שדרך אגן הסהר. זה בית המקדש שהיא בטבורה של ארץ ישראל. ולמה נמשל בשרר כשם שהשרר חיות של תינוק. כך בית המקדש חיותה של ארץ ישאל להתהלך לפני י"י בארצות החיים. אגן הסהר. עיגול. מגן. חגן. לשון חוג הארץ. הסהר. הלבנה. ד"א. הסהר. הסחר. שהוא מקום ארץ ארץ שהגורן לשון עיגול.

אל יחסר המזג. לעולם לא יחסרו ישראל כמותו שמזגו כצאתם ממצרים.

בטנך ערימת חטים. אלו ישראל שכל אומה ואומה יש בהם מינין הרבה. וישראל מין אחד. מה החטים למעלה מן התבואה אף ישראל למעלה מכל גוי שנ' ולתתך עליו על כל גויי הארץ.

סוגה בשושנים. אלו הצדיקים שגוררין גרירן של ישראל. ד"א. סוגה בשושנים. אלו כסוגה של שושנים לא יפרצו פריצות. תדע לך שהרי נדה בעלה מתיחד עמה ואינו חוטא.

פסוק ד

שני שדיך כשני עפרים. הם מלך המשיח וכהן צדק שהם אוהבים זה את זה כשם שהתאומים של צביה שה מושך דודו וזה מושך דודו. כך זה מקבל מלכות וזה מקבל כהונה.

פסוק ה

צוארך כמגדל השן. זה בית המקדשים שהוא גבוה כצואר. כמגדל השן. הוא שן אחת שהיתה בערבות מואב מכוונת כנגד בית קדש הקדשים וכל מי שהיה עולה לשם היה ופה ומביט בכל ארץ ישראל.

עיניך בריכות בחשבון. מה הבריכה מטהרת את האדם כך עיני העדה מטהרין את ישראל בראייתם בחשבון. שהם מחשבין הפסד מצוה כנגד שכרה ומחשבין יום הדין.

על שער בת רבים. מה זה בת רבים. יער הלבנון שישראל היו מתקבצין ולנין שם לשון ובתטוות. ויש בת עור ובת הנשים.

אפך כמגדל הלבנון. זה אליהו. שכשם שהאף נאה לפנים. כך אליהו נאה לישראל בשעה שהוא מבשרם על ביאת מלך המשיח. ועל ידו יתגדל כבוד הלבנון צופה פני דמשק. הנביא שאמ' לו השם לך שוב לדרכך מדברה דמשק. אבא מרי ז"ל דרש צוארך כמגדל השן. הם הגדולים שבישראל. עיניך הם תלמידי חכמים. בריכות בחשבון. שחושבין לעשות רצון קונם. בריכות לשון מבריך הגפן. על שער בת רבים על בתי כנסיות ובתי מדרשות. אפך כמגדל הלבנון. הקטנים שבישראל יהיו לעתיד כדוד המלך שגידל הלבנון שנ' והיה הנכשל ביום ההוא כדוד. צופה פני דמשק. בזמן שיבא הנביא שנ' קום לך לדרכך מדברה דמשק והוא אליהו.

פסוק ו

ראשך עליך ככרמל. למד שעתידים ישראל לשרות עליהם רוח הקדש כשם ששרת על אליהו בהר הכרמל. שענהו השם בהר הכרמל. כך יהיו ישראל מבקשים מן השם והם נענין שנ' והיה טרם יקראו ואני אענה.

ודלת ראשך כארגמן. מתי ישאו ישראל ראש בדליות של גפן בזמן שיתקיימו חזיוני ישראל (דניאל) שנ' בו ארגוונא ילבש ש' אשרי המחכה ויגיע. ואו' ויקבלון מלכותא קדישי עליונין ויחסנון מלכותא עד עולם עלמיא.

מלך אסור ברהטים. בזכותו של יעקוב אבינו שפיצל מקלות והשיגם ברהטים בשקתות המים. שהיה אביו של יוסף שיצא מבית האסורים למלוך. וכן הוא או' ישגבך שם אלהי יעקוב. ד"א. ראשך עליך ככרמל כענין שנ' ונבאו בניכם ובנותיכם ואפ"י הקטנים שבישראל יהיו כאליהו שנענה בהר הכרמל. ודלת ראשך. הדלים והרשים שבישראל ילבשו בגדי ארגמן כלבוש [המלכים]. וכן הוא או והיו מלכים אומניך. חיל גדול תאכלו ובכבודם תתיימרו. מלך אסור ברהטים. מלך זה הקב"ה וקשר שבועתו באמת ליעקוב

שהציג המקלות כרהטים שנ' תתן אמת ליעקוב חסד לאברהם אשר נשבעת לאבותינו מימי קדם.

פסוק ז

מה יפית ומה נעמת. יפית במצות ונעמת בקבלת ייסורין.
אהבה בתענוגים. אהבה שישראל אוהבים את בוראם עתיד השם לעדנם בתענוגים ש' אז תתענג על י"י וגו'. ואו' והתענגו על רוב שלום.

פסוק ח

זאת קומתך דמתה לתמר. אלו ישראל שמכוונים לבם לאביהם שבשמים כתמר.
ושדייך. אלו תלמידי חכמים שמלמדין תורה לישראל שמניקים את ישראל חכמה. כשם שהשדיים מניקים את התינוק חלב והם נקראו אשכלות כענין שנ' אין אשכול לאכל ביכורה אותה נפשי.

פסוק ט

אמרתי אעלה בתמר. לעתיד יאמר הקב"ה אעלה את שפלות עמי ישראל שהם ירודין עד עפר אעלה אותם.
אחזה בסנסיניו. כאדם שעולה והוא אוחז כנופו ועולה אלא שהתמר יש לו סנסנים והם עוקצין כמו הסנה כשם שנגלה השם על משה בסנה לפי שהיו עמו בצרה בשעבוד מצרים כך יראה הקב"ה את עני עמו שהם כתמר מלאים סנסנים ויאחז בהם השם ומאבד כל שונאי עמו והרשעים יכלה אותם שנ' לאחוז בכנפות הארץ וינערו רשעים ממנה.
ויהיו נא שדיך כאשכלת הגפן יבחר לו צדיקים לאחר שיתבררו ויתלבנו ויצרפו יהיו כאשכלות הגפן. וכן הוא או' לכו יונקותיו ויהי כזית הודו זכרו כיין לבנון.
וריח אפך בתפוחים. יהיה שמם הטוב נודף מסוף העולם ועד סופו ככוכבים לעולם ועד.

פסוק י

וחכך כיין הטוב. זה נויי מעשיהם שיהיו כלם צדיקים. והשם שמח בהם כענין ישמח י"י במעשיו והם שמחים בו שנ' ישמח ישראל בעושיו.
הולך לדודי למישרים. מעשיהם הטוב הולך לפני הקב"ה להגיד למשרים שהם עושין.
דובב שפתי ישנים באותה שעה השם מחיה המתים שנ' הקיצו ורננו שוכני עפר. ואו' ויציצו מעיר כעשב הארץ. ואו' ואתה לך לקץ ותנוח וגו'.

פסוק יא

אני לדודי. אני מחכה לישועתו כענין שנ' יחל ישראל אל י"י ואו' קוה קויתי י"י. ואו' לכך חכו לי נאם י"י.

ועלי תשוקתי. ועלי עתיד להביא כלה תשוקות והחמודות שבעולם. תחת בשתכם משנה. לכן בארצכם משנה יירשו. תחת הנחשת אביא זהב ותחת הברזל אביא כסף.

פסוק יב

לכה דודי נצא השדה. אומרת כנסת ישראל לפני הקב"ה רבונו של עולם הנשא שופט הארץ. עד מתי רשעים י"י. השדה. כל העולם נקרא שדה. כענין שנ' ויהי בהיותם בשדה ויקם קין.

נלינה בכפרים. נשא ונתן בכופרים באומות העולם שנתת להם ממשלה ושלוה. באו זה דבר מצאו אומות העולם חן בעיניך.

פסוק יג

נשכימה לכרמים. אומרת כנסת ישראל רבונו של עולם הנה ראית חירופם וגדופם שאומות העולם מחרפין ומגדפין. ומה הנאה לך מהן. נשכימה לכרמים. כי כרם י"י צבאות בית ישראל. שהם נעשו כרמים הרבה קהלות קהלות. נראה אם פרחה הגפן. אם יש ביניהם צדיקים.

פתח הסמדר. אם התחילו לשוב בתשובה.

הנצו הרמונים. אלו תינוקות של בית רבן.

שם אתן את דודי לך שם אראך כמה צדיקים וכמה צדקניות שהעמדתי לך בכל שנה ובכל שנה.

פסוק יד

הדודאים נתנו ריח. דור שעתידין ליגאל עתידין ליתן ריח טוב במעשיהם כריח הדודאים.

ועל פתחנו כל מגדים. שישראל פותחין פתח התשובה ופתחים על כל מעשה טוב של תורה ושל תפלה ושל צדקה ושל משפט צדק ושל אהבת שלום.

חדשים גם ישנים. מה שקבלו מאבותיהם ומה שחדשו מדעתם לעשות מעשים טובים.

דודי צפנתי לך. זה התורה כענין שנ' ומצותי תצפון אותך. ואו' יצפון לישרים תושיה.

פרק ח

פסוק א

מי יתנך כאח לי. אומרת כנסת ישראל רבונו של עולם מי יזכני שתרחם עלי ותאהבני כאח לי לא כקין שהרג את אחיו ולא כישמעאל ששנא את יצחק ולא כעשו ששטם את יעקב. ולא כשבטים שמכרו את יוסף. אלא כיוסף שכתו' בו וינחם אותם וידבר על לבם.

שכשם שגמל טובה לאחיו תחת רעה כן תגמלנו טובה תחת רעתינו. וכשם שריחם יוסף על בנימין אחיו שנ' כי נכמרו רחמיו על אחיו.
יונק שדי אמי. כדרך שיינק יוסף שדי אמו של בנימין.
אמצאך בחוץ אשקך. בזמן שאחד מישראל בגלות אומ' לו אומות העולם לעזוב ייחודו של מקום הוא נושק ידיו לפיו על רוב חבתו של הקב"ה.
גם לא יבוזו לי. כל מה שהם מבזים אותו על זה אינו חושב אותו בזיון שנ' ואדברה בעדותיך נגד מלכים ולא אבוש. ד"א. לא יבוזו לי. כל מה שאומות העולם אומ' אינם יכולין לעשות לי. לבזות ייחודך ותורתך.

פסוק ב

אנהגך אביאך. המנהג של אבותינו אנחנו אוחזים ועל ייחודך נשחטים. אביאך אל בית אמי. אביא את עמך ישראל לייחודך אל בית אמי בבתי כנסיות ובבתי מדרשות אני משמיע תורתך.
תלמדני. מה (כמו) שלמדתי (שלמדתני) בהר סיני.
אשקך מיין הרקח. אני משקה את בניך מיינה של תורה. שנרקחת מכל מיני בשמים.
מעסיס רמונים. טעמי תורה שהם מתוקים כיין רמון העסיס. רז"ל אמרו רמון יש בגן עדן שהקב"ה עתיד להשקות את יינו לצדיקים.

פסוק ג

שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני. דחני בשמאל וחבקני בימין שנ' כי רגע באפו חיים ברצונו. ואו' בשצף קצף הסתרתי פני רגל ממך ובחסד עולם רחמתיך וברחמים גדולים אקבצך. ואו' ברגע קטון שבתיך. שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני זה חיבוק שכינה. אהבה שאין לה הפסק שנ' לא יבושו עמי לעולם.

פסוק ד

השבעתי אתכם בנות ירושלם. אלו אומות העולם שהם בכפרים לגבי ירושלם.
אם תעירו ואם תעוררו. בכלם הוא או' אם תעירו ואם תעוררו את אהבה. וכן הוא או' מה תעירו ומה תעוררו. אלא פעם אחת גזרה מלכות הרשעה לבנות בית המקדש ועלו ישראל המונים המונים על שעשו עם רב מעט ועל אנטיפורס ובסוף חזרו בהם. בקשו לעמוד עליהם ולא הניחם ר' יהושע אמ' להם לא דיינו שאנו חיין בין האומות אלא שאנו עוברין על מה שצונו בוראינו.
עד שתחפץ. הגאולה מן השמים.

פסוק ה

מי זאת עולה מן המדבר. כשם שבגאולת מצרים יצאו אל המדבר שנ' ויצאו אל מדבר שור. ומן המדבר נתעלו. כן לעתיד עתידין ישראל לצאת אל המדבר מפני הצרות שבארץ ישראל ולשם יהגלה להם אליהו ויעלה אותם מן הארץ.

מתרפקת על דודה. שיהיו מצטערין על ביאת משיח מתי יגלה להם.

תחת התפוח עוררתיך. והקב"ה אומ' להם מה לך מתרפקת הלא תחת התפוח עוררתיך בהיות אבותיכם במצרים ויוצאת בנות ישראל ויולדות בשדה תחת התפוח שמה חבלה אמך אותך ושמה חבלה ילדתך. וכשם שהייתם במצרים תחת העבוד ועשיתי אותם צבאות צבאות והעליתי אתכם מתוכם. כן אושיע אתכם מבין האומות.

פסוק ו

שימני כחותם על לבך. זו אזהרה לישראל שלא להרהר אחר מדותיו של השם ולאהבה אותו בכל לבם.

כחותם על זרועך. שהוא נראה תמיד. כך תהיו זוכרים את הבורא תמיד.

כי עזה כמות אהבה. בשעה שאתם נהרגים עלי אני משים אהבי עליכם.

קשה כשאול קנאה. שאומות העולם מקנאים את ישראל.

רשפיה של אהבה רשפי אש. כמו גחלים של אש.

שלהבת יה. כמו מאפיליה. שאינו שם קדוש. אלא כשם שלהבת חזקה. ד"א. שימני כחותם. כנסת ישראל אומרת לפני הקב"ה שימני כחותם על לבך כענין שנ' והיו עיני ולבי שם כל הימים. שתהא זוכרינו תמיד כחותם על זרועך כענין שנ' הן על כפים חקותיך חומותיך נגדי תמיד. כי עזה כמות אהבה. שאנו אוהבים אותך שנ' ואהבת את י"י אלהיך בכל לבך. ואפ"י הוא נוטל את נפשך. קשה כשאול קנאה. קנאה שאומות העולם מקנאים אותנו על שאנחנו מיחדים את שם קדשך ושונאים אותנו. רשפיה של קנאה רשפי אש שאוכלת עד שאול תחתית. עד מוסדי עולם. מי יגור לנו אש אוכלה. שלהבת יה. תיבה אחת היא.

פסוק ז

מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה. אמ' הקב"ה לישראל אם מתכנסין כל האומות שנמשלו במים רבים אינם יכולין לכבות את האהבה שביני לביניכם.

ונהרות לא ישטפוה. שכל משפחות הגוים לא ישטפוה. אמ' למעלה רשפי אש. וחזר ואמ' מים רבים כענין שנ' כי תלך במו אש לא תכוה כי תלך במים אתך אני. ואו' באנו באש ובמים ותוציאנו לרויה. תחת זה והיה אור ישראל לאש וקדושו ללהבה. ואו' אם יתן

איש את כל הון ביתו באהבה בוז יבוזו לו. אין הקב"ה משיב את כל הון הגוים שנתונין כדי לאבד את ישראל שנ' וחסד לאומים חטאת. וכן כל הון שנתן המן לאחשורוש בוז יבוזו לו. ד"א מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה. אמרו ישראל לפני הקב"ה מים רבים. כל אומות העולם אם מתקבצין אינם יכולין לכבות את האהבה שישראל אוהבים אותך שהאומות נקראו מים שנ' אזי המים שטפונו הלה עבר על נפשנו. ונהרות לא ישטפוה ואפ"י הורגין ואפ"י מטביעין במים ואפ"י שורפין באש אין ישראל שומען להם לכפור ליוצרם. אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה. שאם אחד מן השרים נותנין ממון הרבה לתת לאחד מישראל לעזוב את תורת אלהיו בוז יבוזו לו. לאותו הנותן את כל הון ביתו מפני אהבת ישראל להקב"ה.

פסוק ח

אחות לנו קטנה. זו התורה כענין שנ' אמור לחכמה אחותי את. קטנה שהיא קטנה במראה וגדולה במעשים.

ושדים אין לה. אין לה שדים כבני אדם אבל מניקה היא את כל בני האדם. שנ' אילת אהבים ויעלת חן דדיך ירווך בכל עת.

מה נעשה לאחותינו. באלו הפנים אנחנו מקבלים פניו של הקב"ה ומצוותיה של תורה והקב"ה או' להם.

פסוק ט

אם חומה היא נבנה עליה טירת כסף. אם ישראל משימים עצמם על החומה לחיצים נבנה עליה טירת כסף. כשם שהכסף הזה נכנס באור ואינו חסר. כך אתם אין אתם חסירים במלכיות.

ואם דלת היא. אם מדלדלין עצמכם מדברי תורה נצור עליה לוח ארז. כשם שהלוח סופו לריקבון כך בריתו מטשטשת אתכם. וישראל משיבין.

פסוק י

אני חומה ושדי כמדגלות. עמדתי בייסורין כחומה ולא בעטתי בהם.

אז הייתי בעיניו כמוצאת שלום. הקב"ה יקרא לנו שלום שנ' הנני נוטה אליה כנהר שלום. ד"א. אחות לנו קטנה. נאמר על דור שבאחרית הימים שהיא קטנה שבבנות נתמעטו חכמים. נתמעטו הצדיקים. ונתמעט העושר. כענין שנ' והשארתי בקרבך עם עני ודל וחסו בשם י"י. אין לה מעשים כמה להתלות בימי הזעם. מה נעשה לאחותינו ביום שידובר בה. כלומ' מה נעשה לישראל באחרית הימים ביום שידובר בה שיאמרו האויבים לאבדם ולהתעותם מדברי תורה. שנ' על עמך יערימו סוד. אמרו לנו ונכחידם

מגוי ולא יזכר שם ישראל עוד. אם חומה היא. עומדת בייחודו של השם כחומה והם מוסרין עצמם על קדושת השם. נבנה עליה טירת כסף שאין הרקב שולט כך לא יוכלו האויבים להשחיתם והשם מעמיד להם מושיע. ואם דלת היא. שכשם שהדלת פותח וסוגר כך יהיו בגלות בין הגוים שלא יעמדו בדתם ובחזקה. נצור עליה לוח ארז. כשם שהאש (שלוח ארז) שולט בו האש כך סופו לרקבון ולאש. אני חומה ושדי כמדגלות. משיבין ישראל אני חומה עתידה אני לעמוד כחומה נגד האומות כדרך שנא' בירמיהו ראה נתתיך היום לעיר מבצר ולעמוד ברזל ולחומות נחשת. כך יהיו ישראל כחומה חזקה בייחודו של מקום. ושדי כמדגלות. החכמים שבדור הם כשדיים המניקים את התינוק כך מורין לישראל אורחות חיים כמדגלות הללו שעומדים בפני האויבים כך חכמי ישראל מגינים על דורם.

אז הייתי בעיניו כמוצאת שלום. אז יקיף השם לרחם את ישראל כענין שנ' אז ראיתי בעניי. ויקרא להם השם שלום. כענין מה נאוו על ההרים רגלי מבשר משמיע שלום מבשר טוב משמיע ישועה.

פסוק יא

כרם היה לשלמה בבעל המון. אלו ישראל שהיו מתקבצים בקול רנה ותודה המון חוגג.

נתן את הכרם לנוטרים. נתן הקב"ה את מקדשו ביד האומות.

איש יביא בפריו אלף כסף. זה נבוכדנצר שהגלה עם יהויכין אלף צדיקים כענין שנ' החרש והמסגר אלף הם שחזקו ידי ישראל לתורה בגלות.

פסוק יב

כרמי שלי לפני. אמ' הקב"ה עלי לבנות את כרמי כבראשונה.

האלף לך שלמה ומאתים לנוטרים את פריו. אלו תלמידיהם. מכאן אמרו הלמד נוטל חלק אחד והמלמד נוטל ה' חלקים כשם שהמאתים והאלף כעשר חלקים.

פסוק יג

היושבת בגנים. זו כנסת ישאל שיושבת בגלות בין המלכיות.

חברים מקשיבים לקולך השמיעיני. מלמד שאין מלאכי השרת משבחין. עד שישראל פותחין ברנה. שנ' ברן יחד כוכבי בקר ויריעו כל בני אלהים.

פסוק יד

ברח דודי ודמה לך לצבי. זה דברי ישראל כלפי שכינה על שנתאחרו בגלות. והם או' ברח דודי מן האומות שתבריח מהם עזרתך. ודמה לך לצבי או לעופר האיילים. כשם

שהצבי הולך לסוף העולם וזוכר הוא את מלונו וחוזר למקומו. כך אעפ"י שישראל הם בין האומות זוכרין הם מקומם שנ' אם אשכחך ירושלם.

על הרי בשמים. זו ארץ ישראל שהרים שלה ריחם נודף בבשמים. ד"א. כרם היה לשלמה. כרם זו אלו ישראל שנ' כי כרם י"י צבאות בית ישראל. בבעל המון. בין האומות שהם המון ממים רבים. נתן את הכרם לנוטרים. ביד האומות משכום לע"ז. אמ' הקב"ה נתתי ישראל ביד מלכי ישראל ומשכום לע"ז. נתתים לנבוכדנצר ומשכום לע"ז. משל למלך שנתן בנו לפדגוג ללמדו תורה ולמדו תרבות רעה. אמ' לו המלך לא מסרתי לך בני אלא להחזירו למוטב. מוטב שאקח את בני. כרמי שלי לפני. אקבץ את בני לביתי. האלף לך שלמה. אומרת כנסת ישראל רבון כל העולמים הלא אלף צדיקים כשהגליתנו לבבל ועתה הוספנו על הראשונים כמה וכמה. ומאתים לנוטרים את פריו. הלומד נוטל חלק אחד והמלמד נוטל ה' חלקים. יתן לנו שכר התורה שעמלנו בה בגלות מתוך דוחק. היושבת בגנים. רוח הקדש אומר לישראל שהם בין האומות. חבירים מקשיבים לקולך עסקו בתורה ותהיו לומדים מאהבה ותתחברו חבירים חבירים להיות מקשיבים בתורה לקולך כי אני חפץ לשמוע קולך בזמן שאת עוסקת בתורה השמיעני. ברח דודי. אומרת כנסת ישראל אעפ"י שברחת ממני עוד דומה לך לצבי קל ברגליו או לעופר האיילים ושוב להיכלך כבראשונה על הרי בשמים. אבא מרי ז"ל פירש כרם היה לשלמה על משל ועל מליצה. כרם היה לשלמה בבעל המון. מקום הוא ושמו בעל המון. נתן את הכרם לנוטרים ונתנו לו בשכר אכילת הפרי אלף כסף ובתוך הכרם היתה יושבת נערה אחת בא בעל הכרם ליקח הנערה אמרו לו הנוטרים כל מה שבכרם אלנו שנ' כרמי שלי לפני שכן התנתי. האלף לך שלמה. בשכרך ומאתים ואם מעתה שינה הכרם מאתים פעמים אלף הכל לנו והנערה שלנו. היושבת בגנים. אומ' בעל הכרם נשאלה את פיה אם רצונה להיות עמכם תהיה עמכם ואם אין רצונה להיות עמכם אני נוטלה לעצמי. חבירים מקשיבים לקולך לשמוע מה את חפצה. השמיעיני. ואם שנה ברח דודי מה אעשה כי מסרתני ביד הנוטרים ואיני יכולה לבאת מיכאן אבל אעשה עצמך כבורח והסתלק במעט רגע. ודמה לך לצבי או לעופר האיילים. ושוב וקחני מכאן. על הרי בשמים. אל ארצי ואל מולדתי. והמליצה על ישראל שנקראו כרם של שלמה. למי שהשלום שלו. בבעל המון. בין האומות נתן את עמו בידם. איש יביא בפריו אלף כסף. איש שעיר. נקרא עשו. כדי לאכול את אפרים (פרים) של ישראל. חמד העולם הזה שהוא אל"ף. כשם שהאל"ף ראשון לכל האותיות. כך נכסף להמית העולם הזה. ולא חשש על שכר העולם הבא. שנ' ויאמר עשו הנה אנכי הולך למות ולמה לי בכורה. אלף כסף. אלפא כסף. הראשון

חמד. כמו נכספה וגם כלתה. כרמי שלי לפני. אמ' עשו בלבו כבר ישראל מסורין בידינו. גם יאמינו בדתינו. האלף לך שלמה. העולם הזה נתת לנו כי שלך הוא ומסרתו למלכי האומות. ומאתים לנוטרים את פריו. אם ישראל מאתים פעמים יותר ממה שהם הכל לנו הם מאמינים בדתינו. והשם או' להם לא לדעתכן מסרתים בידכם להדיתכם מתחת כנפי שכינה אלא נשאלה מהם אם רוצים לעזוב [אותי] ללכת אחרי ההבל או לאו. היושבת בגנים. אלו ישראל שיושבין בין האומות חבירים מקשיבים לקולך. אומ' העולם שמחברים לי חבירים אלהי נכר. מקשיבים לקולך. לשמוע מה בדעתך. השמיעיני נא רצונך. משיבה כנסת ישראל כבר שתני בבור תחתיות ונתתני ביד האומות והשבעתני שלא למרוד בהם. ברח דודי עד עת קץ הגאולה ואז דומה לך לצבי או לעופר האיילים ושל עזרתך ותגאלני ותביאני אל הרי בשמים הם הר ציון והר בית הבחירה הוא הר המוריה. בהר י"י יראה. מקום ריח הקטרת מקום ריח ניחוח. וכן הוא או' כריח ניחוח ארצה אתכם. ד"א. קרוב למדרש הראשון. כרם היה לשלמה. כרם אלו ישראל. לשלמה. מלך שהשלום שלו. בבעל המון שבהם בזכות אב המון. נתן את הכרם לנוטרים. לאומות העולם להיות מושלים בהם. איש יביא בפריו אלף כסף. זה נבוכדנצר שהביא למלכותו אלף צדיקים עם גלות יהויכין שנ' החרש והמסגר אלף. כיון שפותחין פיהם לדבר היו הכל מחרישין לשמוע דבריהם כענין שאמ' איוב החרישו ממני ואדברה אני. מסגר כיון שסוגרין שוב אין אדם פותח לדבר מרוב חכמתם וכמה הם אלף והם הם שהעמידו בחוקי התורה בגלות בבל ומהם נתרבית התורה בבית שני ועד היום הזה. כרמי שלי לפני. זה דברי רוח הקדש שמבקש הקב"ה לגאול את ישראל ולקבצם מד' כנפות הארץ ואו' לאומות העולם כרמי שלי לפני. אעפ"י שהגליתים ומסרתים בידכם לא נתיאשתי מהם. ואם קניתם את עמי בשינוי רשות בעלים כענין ש' בעלונו אדונים זולתך. אבל לא נתיאשתי מהם ולא נחלטו לרשותכם לגמרי. וכבר נקראו ישראל ארץ חפץ וקרקע מיניה נגזלת. כרמי שלי הם עונים האלף לך שלמה. אין לך לקבץ אלא האלף הראשונים שגלו לבבל אבל הנותרים לנו הם. כיוצא בהם כלומ' אם יהיו יותר ממה שהם עתה אלף פעמים אומות העולם אמו' ומאתים. אבל משה איש האלהים אמ' י"י אלהיכם הרבה אתכם והנכם היום ככוכבי השמים לרוב. השיובת בגנים היא כנסת ישראל. מה חפיצה אם להיות בגנים אשר כמשפט הגוים [להשתחוות לעץ] ואבן או לשוב ביראת י"י. חבירים. אלו תלמידי חכמים במסכ' שבועות. פי' רז"ל האלף לך שלמה ומאתים לנוטרים את פריו. מלכותא דקטליא חד מחמשא ולא מיענשא. ד"א. כרם היה לשלמה. ישראל הם כרם שהיה לשם בבעל המון כענין שנ' המון חוגג. כי בית המקדש הוא מקום

המון ישראל. נתן את הכרם לנוטרים. נתן את עמו ישראל למלכים שהיו נוטרים אותם כאדם שנוטר את הכרם. איש יביא בפריו אלף כסף. איש. זה ירבעם בן נבט כענין שנ' והאיש ירבעם גבור חיל. יביא בפריו. הביא בממשלתו אלף כסף. כלומ' עשר מאות שהם י' שבטים וקרא השבט מאה על שם ק' ברכות שנתברך יעקב אבינו מיצחק בפסוק ויתן לך האלהים ק' אותיות חוץ מאורריך ארור. ס"א. איש זה אחיה השילוני איש האלהים שהביא בפריו של ירבעם אלף כסף י' מאות שהם י' השבטים. וכן הוא אומ'. והיה בעת ההיא וירבעם יצא מירושלם וימצא אותו אחיה השילוני בדרך והוא מתכסה בשלמה חדשה ויתפש אחיה השילוני בשמלה החדשה ויקרעה לי"ב קרעים ויאמר לירבעם קח לך י' קרעים כי כה אמר י"י אלהי ישראל הנני קורע את הממלכה מיד שלמה ונתתי לך את עשרת השבטים כיון ששמע נבואת אחיה בקש שלמה להרוג ירבעם. ויקם ירבעם ויברח מצרים אל שישק מלך מצרים ויהי במצרים עד מות שלמה. כרמי שליח לפני. או' לו השם לשלמה כרמי שלי לפני. ישראל הם ברשותו ומי ארצה להמליך עליהם. האלף לך שלמה. העשרה שבטים שהם עשר מאות. היו לך שלמה בן דוד. ולא לקחתים מרשותך כל ימיך אבל לאחר שתמות אקחם ממך ואתנם לירבעם. ומאתים. ושני שבטים יהודה ובנימין יהיו לרחבעם שהם נוטרים את פריו הם יהיו בירושלם עד זמן הגלות. ולאחר הגלות זכר ישיבתם בין הגוים. שהגוים סבורים לנטוע ביניהם את ישאל ולהוציאם מתחת כנפי השכינה והקב"ה אומר להם היושבת בגנים. כנסת ישראל היושבת בגנים בין האומות. חבירים. אומות העולם שהם מתחברין לי חבר. משמיעים לקולך לאי זה דת תרצי להיות והיכן אנקום נקמתך מהם. והיא משיבה ברח דודי עד זמן הגאולה ואז תדמה לך לצבי קל ברגליו. או לעופר האילים ותנקום נקמתי. על הרי בשמים. על הרי ישראל שהם הרי בשמים.